

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Est.}

187

Title: Shradha Kolpa
Bhaskya

Surat

787

श्राद्ध कल्प भाष्यम्

Shrāddha Kalpa	Shrāddha Kalpa	Title
:	:	Author
:	:	Editor
:	:	Year. Vols.
:	:	Publisher
787	:	Remarks

१

उत्तमो न गवते वा सुदेवाय नमः॥ आशुधितो नरेयस्तु वांछितार्थफलप्रदः॥ तमहं भक्तियुक्तः सन्नेमि
 देवं जना ईनं १ नत्वा गोमिधुजमा चायं नत्वा भूतुता तिकं। करिष्ये आशु विकृतिस्तु रुद्रां प्रीतये स्फुटा
 २ अथ आशुममावास्यायां पितृभ्यो दद्यात्॥ यत्पिंडं दित्यस्तान् दत्तं तं आशुं संचितं तं आशुं दत्तं तं
 हाय मासी नमि तिव दतान न च तस्ये तिकृत्तं ताका चि दुक्ता॥ तदर्थं आशु कल्पः प्रारभ्यते॥ अथ पिंडं पितृ
 यस्तान् दत्तं आशु कर्म क्रियते॥ तथा चापस्तं वः॥ अथैतन्मनुः आशु कर्म प्रोधा च मना पतिः श्रेयसोर्थं
 अपि तरो देवता ब्राह्मणास्त्याह वनीयार्थे। तत्रा मावास्यायां पितृभ्यो दद्यात्। मित्यपेक्षायां आशु मिति परा म
 श्रुते॥ ननु आशु कर्म कथं दीयते उच्यते॥ जहो एया आशु शब्देना नम मुच्यते॥ तस्मिन् आशु कर्मणि नवं
 आशुया पितृभ्यः श्रेष्ठं पते॥ नात्या दितं पत्नं तच्छादं॥ तदमावास्यायां वक्ष्यमाणेन विधिना पितृभ्यो दद्यात्॥ त
 था च आशुनु कृष्टं नयेत्॥ आशु नो का च दत्तो चेत्यादि पु का केष च नेषि आशु शब्द स्मरणत्॥ अतो अमा
 वास्यायां अन्नं पितृभ्यो दद्यादित्यर्थः॥ एवं वा प्रकरणं संगतिः॥ आवस्यमाणेना दितिसर्वाणि कर्मणि सत्र
 कारयेत् तं लोका निश्चाये नु नो तं तद कृत्यं तदर्थमाह॥ अथ आशुममावास्यायां॥ अथ गार्हपत्येनं तं आशु
 कोमे चिते॥ तत्र च पितृभ्यो दद्यादिति॥ अत्रैतद्वक्तव्यं किं स मुद्रायः प्रिधानं पिंडः प्रिधानं ब्राह्मण भोजनं वेति समु
 दाय प्रथमं त्वं आशुत्वेनैवोपपद्यते॥ नूनं स्यात्तत्प्रधानत्वे आशुमर्धादिवर्जितं॥ अर्घ्यावाहनं कृत्यं हि आशुतीर्थे

१

विधीयते॥ अथ आशु विकल्पेन पिंडं दत्तं बुधैः स्मृतं॥ बहूधा आशुने सस्मृति कारे रूपा हता॥ नूनं वाप्य
 तिरिक्तं वा कर्म जातं विधीयते॥ न चैवं सति वैकल्पं कर्मण मुपजायते॥ प्रतिशानं यथा दृष्टं पौंड्रं प्रहृतं वि
 ना॥ यदिरुतं तथापि न वैकल्पं न विप्रति॥ अतो न स मुद्रायस्प्राधान्यं राजसूयवत्॥ न च पिंडं प्रथमं त्वं
 आशु कर्मणि युज्यते॥ नाना प्रकारे सर्वत्र द्विजा नो जने स्मृतं॥ एकैकमपि विद्वांसं देवे पित्रे च भोजये
 त्॥ भोजयेत्सु सप्तदोषीत्यादि शास्त्रं दर्शनात्॥ आशुम्यं भोजनं स्योक्तं न पिंडं स्य कश्चन॥ पिंडार्थादुच्यता
 दन्तान्ता शोषापाहाय॥ कजाते सति पुनः॥ शेषाद्रुहणं न प्रमाणावत्॥ शेषस्य वा बहूरात्वात्प्रतिपत्त्यं त
 रेण तु॥ तस्मात्प्रधान्यापत्तौ सांग दिति न वेदिह॥ दृष्टानां शेषाधानस्य सांग कति हि कर्मणो॥ धवहानेय
 धानं देवीमां सायन विधयोः॥ एवमत्रापि सांगत्वा केनाप निवार्यते॥ किंच पिंडं प्रधानं त्वं तच्छ्रुये आशु
 कर्मणि॥ अत्रैव भोजनादेर्हि विधानं नोपपद्यते॥ प्रधानस्योपप कां वाय दृष्टो ध्वं विधिर्न॥ न प्रधानं
 न विना दृष्टे विधि रंगस्य कुत्रचित्॥ तस्मान् पिंडं न स्प्राधान्यं न वक्यते॥ आशुम्यं त्वं नाने स्पु
 ज्यते॥ आशु कर्मणि॥ पाकस्य नाशोपादेजाते पूर्वस्य कुत्रचित्॥ उत्यादयं तो दृश्यं तेषुनः पाकांतरं
 यतः पिंडोऽर्थं न प्रच्येत्तं याजिकाः स्मृतिकोविदाः॥ स्यत्र मैत्रायणीयेषि पूर्वपिंडं प्रधानं॥ दृष्टं तत्रापि
 पाकस्य नाशोपादिसंज्ञं वे॥ पाकांतरं विधिर्दृष्टो भोजनार्थं बुधैः सदा॥ तानेव भोजयेद्विप्रानित्यादि

स्मृतिरदर्शनात् ॥ स पिंडीकरणं तं ह्यन च व आकाशियद्रवेत् ॥ तत्र पिंडप्रधानत्वं ॥ प्रेतत्व विनियुक्त
 ये ॥ आनिवाहिक देहस्य पिंडान्नं नोजनं स्मृतं ॥ तेनैव प्रेत निर्मुक्तिरसामानादिभिः सप्त ॥ शेष मर्त्यं न
 नोक्तं प्रेत आदे ७ ॥ केनचित् ॥ हस्तमर्त्यं तस्यैव ह्यहं स्यात्पुनः पुनः ॥ देवीपुराणवचनाद न सा
 न प्राधानता ॥ तथा हि लिपिर्देहात् एतन्नैव परीक्षित कदाचन ॥ अनाथिनमनुमानं नो ज्यंते मनु रत्र
 त् ॥ स तु लिः पिंडान्नं च संयायैः पायसेन च ॥ कर्तव्यमपि निदिष्टं पिण्या ॥ केन गुणेन वा ॥ तिले पिंडादि
 कंदेयं नैति मद्रिर्नरे सप्त ॥ आदे तत्रैक कर्तव्य मर्थावाहनवर्जितं श्वधं ह्यग्न्यकाका नां नैव हस्तिहत्
 चयत् ॥ आदे ते तैर्पिकं नोक्तं पिंडात् तुष्टिकारकं ॥ अकालेप्यथा काले तीर्थे आदे तथानरे ॥ आदे
 देवसदा कार्यं कर्तव्यं पितृ सप्यं ॥ पिंडप्रधानं तच्छ सं पितृणां चातिवैधेन ॥ अत्रैके प्रतिपत्त्यर्थे
 तीर्थे पिंडस्य मन्वते ॥ इत्यांतरविधिं ह स्थापयामासि हस्तो न नरे ॥ अत्रैक सर्वत्र मन्ते प्रतिपत्त्यर्थं कर्म
 तां पिंडप्रपातनं तेन कर्तव्यं इत्यां तरेण हि ॥ जगमे चपि ॥ अहिताग्नेः पितृर्धनं पिंडैरेवेति ॥ पूर्वप
 क्षमुक्ता सिद्धांति ॥ ब्राह्मणानपि वा नोजयेत् सर्वे आते रिति ॥ अपि वा शब्दे पूर्वपक्षमाचक्षौ ॥ एव
 नादिशास्त्रदर्शनात् ॥ प्रेत आदे पुनर्वैप्यं पिंडप्रधानत्वं तीर्थे चोत्तममवश्यं कार्यमिति वगम्यते ॥
 अमृतं सर्वत्रा नोदानप्राधान्यमिति विवेकः ॥ अत्र पितरो देवता ब्राह्मणस्त्वाह वनीयार्थे इति सा

पका दनेदानस्य प्राधान्यं न्यमवगम्यते ॥ तथा चहारीत ॥ अपि मूलेः प्रलैर्वापितथा लुप्तकतप्य
 ऐ ॥ अविद्यमाने कुर्वीत आदमित्यादिवाक्यदर्शनापि प्राधान्यमत्र स्यावगम्यते इति प्रकृतमनुस
 राम ॥ पंचमी प्रवृत्तिवाः परपक्षाः स्य पितृभ्यो दद्यादित्यनुवर्तते ॥ मपरपक्षे ह्यपक्षे योऽपक्षी
 यते स्योऽपरपक्षा इति आते ॥ इह प्रोक्षपक्षा ऊर्ध्वमपरपक्षस्याया पंचमी तत्पिप्रतिपितृभ्यो दद्यात्
 वाशब्दात्प्रतिपदिप्रवृत्तिवाः ॥ प्रतिपत्त्यर्थे को व ज्ञेयत्वाच्चतुर्दशी मित्यादिशास्त्रेभ्यः प्रतिप
 त्यतीयते ॥ तद्विज्ञेयः नवाशब्दः प्रयुक्त इति ॥ प्रतिपत्त्यर्थे ति आर्द्धं ॥ अत्र तु नित्यपाकात्पथ
 काकोरुविधानेन कार्यः ॥ तथा च वायुपुराणं ॥ पितृभ्यः कुर्यात् ॥ तथा च विष्णुः ॥ अमावास्या स्ति स्रो
 त्कास्ति स्रोतश्च कासु मादी प्रोक्षपक्षे चतुर्दशी चोदयवपाको चेति ॥ एतां स्तुमा च काजलाने नि
 त्वा नाह प्रजापतिः ॥ आदमे ते अकुर्वाणे नरकं प्रतिपद्यते ॥ आपस्तंबः ॥ सर्वे धेवा परपक्षस्याहः सुक्रि
 यमा ऐभिर्दृष्टीर्णं नि ॥ शातातपोपि ॥ सर्वस्वेनापि कर्तव्यं आर्द्धं वैराज्य दर्शने ॥ अकुर्वाणस्तत्प्रादं
 धं पं केनैव दिव मज्जति ॥ तथा च प्रचेताः हंसे वर्षा सुकन्या श्ले शक्येनापि महेश्वर ॥ पंचम्यो रंतरं दद्या
 दुनायोः पक्षे योगलां ॥ इत्यादिवाक्य दर्शनाद्युपपत्तिः शोभन इति ॥ अत्र आर्द्धं कर्मणि नित्य
 पाकात्पथ विशिष्टः पाकः कार्यः ॥ तथा च वायुपुराणं ॥ पितृणां निर्वपेद्रूपे श्रुत्वा दत्तं संस्तु

ते॥ आसो वि॥ चंडालश्च पचौ वज्रैर्निर्वाणेषु पश्चिते॥ आचार्यं निर्वाणं देवोपि तथैव यं
 त्रितोदातास्वात्मा प्रातः स॥ हां वरः॥ आरजेत न वेजोऽरन्वारं च स्तुतुं वा धवे॥ त्रिजाना विक्लिरे तत्र सर्व
 तो बंधयेदजान्॥ असुरोपहते सर्वेऽयं मुध्यमजे नन्दे॥ ततो न वहु संस्कारं नैक संजननं जयत॥ चोष्ण
 पेयसमं च यथा शक्तुपकम्पयेत्॥ इत्यादि तथापि त्रयं निर्वाणेषु शरीरं वैश्वदेवार्थमेव च॥ वैश्वदेवं
 न पित्रर्थं दाशनीनां वैश्वदेवि॥ कमिला त्वाक्य दर्शनात्पितृपाकः॥ एतत्कथयते कः कार्यः॥ पेरीनसिस्त्वे
 वमाह॥ विधिहीने यतः श्राद्धं नाश्रंति पितृदेवताः॥ एतद्वैकोने एतस्मात् श्राद्धं मातामहं न वेदिति॥ विष्णु
 पुराणे॥ पितृणां मातामहानां च ह ते एक एव पाको दर्शितः॥ तस्मात् श्राद्धार्थं निर्वाणं देहं विष्णुमन्त्रेण
 यत्कृत्वा॥ सर्वार्थं ह एतत्कृत्वा यमिति॥ यावैश्चिदुक्तं॥ सर्वार्थादेकपाकाच्छ्राद्धमपि कार्यं न प
 थ्यपाकांतरं कार्यं मस्मत्तच्छ्राद्धार्थं एतत्कृत्वा कानिधानात्॥ यावदुक्तानुष्ठानात्॥ पारशा वि
 कानुष्ठाने नुष्ठानमशक्यं त्वात्॥ अनवस्था न्यायेति तदुक्तं॥ यावदुक्तं लोकियमाणे पादप्रक्षाल
 नादिन प्राप्नोति ब्रीहिगोक्षमादीनामुपादानं न प्राप्नोति॥ जशुननु संनकादिविद्वराहयामकुं
 दादिमांसवर्जनं न प्राप्नोति॥ न उस्त्राद्यालंजनं प्राप्नोति॥ बालाणां पदं न दानं राजन्यादि प्राप्तिरं कानि
 वृत्त्यर्थं॥ एवं यावदुक्तानुष्ठाने विहितानेनुष्ठानं॥ विधिद्वयं करणं च प्राप्नोतीति॥ शारवां तरीयानुष्ठा

निपदिशिष्टकारैरभ्यनुज्ञाहतेतियावसं नवं पार तं त्रिकमपि कार्यं नैतद्विरे केण कर्मकं तुं शिष्यमि
 ति॥ यदहं रुपयेत्॥ अपरपुत्र इत्यनुवर्तते यस्मिन्नहं नि संपद्येत तस्मिन् दद्यात्॥ उपपत्तिस्तु यत्सं पत्
 बालाणां पत्रं॥ तथा च ब्राह्मे॥ अथ युक्त्वा संपद्ये तु श्राद्धं कार्यं दिने दिने त्रिजगती नं पक्षं वा त्रिजगं
 त्वर्धमेव वा॥ अथ वा पश्य हं विनापि यस्मिन्नहं नि संपद्येत तस्मिन् दद्यात्॥ तथा हि॥ श्राद्धार्थं मागतं
 यं विशिष्टे यवा द्विजं॥ इत्यादि निर्वाणो॥ श्राद्धकालो दर्शितः॥ तद्विप्रायेणापि यदहं रुपयेत् तदुक्तं
 ति॥ तदहं ब्राह्मणमं अहं वैश्वदेवं तदहं यस्मिन्नहं नि दद्यात्॥ शीरादिद्वयं प्राप्तिस्तस्मिन्नहं नि श्राद्धं
 श्राद्धं कुर्यात्॥ तथा च॥ तीर्थेऽप्योपपत्तौ च न कालमवधरयेति दिहति॥ हादितः॥ यदेव विशिष्टं
 वा॥ द्विजप्राप्तिस्तदैवतममं अश्राद्धं कुर्यात्॥ एवं द्युर्वागहं स्नानं मंत्रं तदहं यतिं तीर्थं मंत्रं यतिं
 वस्त्राकार्यं॥ निमंत्रणेऽप्ययं विशेषः॥ तत्र देवतः॥ श्वः कर्ता स्त्रीति निश्चितं तदा ता विप्रान्निमंत्रयेत्॥
 निरामि वंसकं दूक्तं सर्वं दूक्तं जने गृहे॥ कृतापसम्यः एवं द्युः पितृ एवं निमंत्रयेत्॥ नवद्विः पितृका
 र्यनः श्वः संपाद्यं प्रसीदय॥ तथा सवर्णं प्रेषयेत् सदा तं द्विजानामुपमंत्रयेत् विष्णुपुराणं॥ प्रथमे द्विबु
 धः शस्तान् श्रोत्रीयादीन् निमंत्रयेत्॥ कथयेच्च स॥ दैवेषां नियोगात् पितृदेविकान् बुधः॥ अक्रोधः

70

२। जटिलकाख्यायान्। श्रद्धेयात्वेन वर्जयेत्। शिष्टिभ्यो धातुरक्तेर्भ्योऽस्त्रिदंष्ट्रिभ्यः प्रदाप्येत॥ भुंजेविष्णु
स्वः॥ जटिलो जस्मांगः काषायोयः कश्चित्काषायवस्त्रधृतः॥ धातुवस्त्ररक्तो पित्रिदेदी गृहीतः॥ एक इति प
रमतं इति दर्शयति॥ तथा हि। जो दद्यान्ममस्माकं तत्सर्वं मधुना सह॥ अग्निषेण समापुक्तं शस्तेन मगप
क्षिणामिति॥ राजः कुले जायतामिति वाक्यमधुना सप्रार्थनया अनामंत्रणीयोयतिः॥ वाराहपुराणे पि
वैश्वदेवे निपुंजीत ब्रह्मचारि श्रुत्वा सदा। तिस्रु कंदे वतार्चेषु वानप्रस्थं यतिं तथा एतन्न जो जये ब्रह्मदेवता
येषु पूजयेत्॥ यम्यति पिबन्न चारिणं यथा संततं पूजाकार्यं॥ अत्रातिथ्यानुवृत्तौ छागलेयः॥ नंध
माज्यैः पूजे श्रैव नो जनेः॥ क्षीरसंस्तृतैः। संपूजयेद्यतिं प्राद्वेपि नृणामुत्सृज्य कारकं। ब्रह्मचारी यतिश्चै
व पूजनीयो हित्यशः॥ तत्कृतं सुकृतं यस्यास्य षड्भागमाप्नुयात्॥ अतः सक्तमेक इति। गृहस्थ सा
धुन्वा॥ गृहस्थे गृहीतार्थो विहितकर्मनुष्ठानरतः साधुत्वे तस्य विशेषणं। गृहस्थ श्रुते साधवश्च गृ
हस्थ साधवः॥ स्वकर्मस्थानतन्निमंत्रयेत्। अथवा मृतार्थो विसदा चारो नार्थो न्मुखः साधुस्तान् साधुन्
स्मिद्धवस्तु निष्पाप्यापाः तथा च विसपुत्राणं साधवो दीणदोषास्त इति॥ ओत्रियान्॥ वधानवधान् साधवः
स्तु निष्पापाः॥ तथा च निष्ठुपुराणं। साधवः क्षीणदोषास्त्विति। ओत्रियोजन्मसंस्कारविधासुतः॥
तथा हि जन्मना ब्राह्मणे ज्ञेयः संस्कारैर्द्धिज उच्यते। द्विधया याति विप्रत्वं त्रिभिः। स्तोत्रिय उच्यते॥ व

कदाचन पंडितान् वयो कदाचन विद्वेदिष्यन्ति ॥ अनय दानपितृमात्र वंशव्यतिष्ठु कदाचन स्वयमपि लोकापवा
 दरहितान् ॥ स्वकर्मणा स्वजातिविहितकर्मणु नरतान्ता निमंत्रयेत् ॥ इत्यनुषंगः ॥ अत्रावेशिष्या
 न्स्वाचारान् ॥ पूर्वोक्तानामत्रावेशिष्यानपि स्वाचारान्निमंत्रयेत् ॥ नम्रो दोतरदेशस्थाननुसङ्गावेषिष्या
 कः स्यान्निमंत्रयेत् ॥ उच्यते ॥ पुत्राद्यत्रावेशिष्याणामाचार्यधनहादित्यात् ॥ न हियो यस्य धनहारी सतस्यैव श्राप्ते
 धि क्रियते ॥ ननु दोहित्राधिधनहारी भवति सकपं निमंत्रयेत् ॥ दोहित्रोपितादशो न निमंत्रयेत् ॥ तदप्रियायेण
 च मनुजो दोहित्रादयोः नुकल्पाऽक्ताः धनहादि त्वंचदर्शिते ॥ दद्यात्सिद्धं हरेद्वनमित्यादिना ॥ अन्यस्वतादृ
 शे निमंत्रयेत् ॥ अन्ये निमंत्रणीयाः अग्रेवक्तव्याः ॥ आरब्धो तदादिप्राद्याः ॥ एवं निमंत्रणीयानुक्ता वज्यानाह ॥
 द्वितीयां कृत्वा विक्लिधशपावदंत विषयजननया भिताधिक्यं गिश्चि त्रिकुलिकुन विवर्जं द्वितीयादु श्रु
 म्मा ॥ सचजन्मा तरेयुरुतत्य गोभूत ॥ मुक्तो मंडलकुली तेजसापहारी मंडलीति वचनात् ॥ अग्रे ज्ञादी मं
 डलकुली निवारः ॥ अतिगोरो वेत्ते के ॥ विक्लिधः दूतिगंधि घोलाः ॥ अर्द्धं वरकुलीति वा ॥ स्वसरनीगमना तथा
 भूतः ॥ अन्ये अर्द्धं वरो विक्लिध इति वदन्ति ॥ शपावदंतः ॥ एको दो वा वरु जो द्वायस्य शपावा दंतो ता न वंति ॥
 सशपावदंतः ॥ सुरापः शपावदंत इति वचनात् ॥ विषयजननः ॥ सक्षिणा न्यानां प्रसिद्धं अशमं दिनाया घृदिदो जे
 विदं प्रहं जननं पस्प कुली ॥ मतां पसो ॥ वा अधिकां गोपिकां गुल्पाद्यवयवः ॥ अंगो न्नाद्यवयवः ॥ काणादिः

द्वितीयेतकुली ॥ धन्यचौरोऽगही नत्वमिति ॥ अधितो दुश्चि किस्स व्याधिः ॥ देवं तु मिश्रिकः ॥ अत्र हतमिय
 चित्त्वं श्रिचितां वस्त्रहारकः ॥ अणहा कुलीति वचनात् ॥ कुलीरु स्तपादगजितः ॥ बहवः कुट्टेराः स्मर्यते ॥
 कुनरवी कुक्षितमः नखाः खा ॥ कुनरवी स्वर्णहारक इति श्रुते ॥ सचस्वभावतो मयो न वति ॥ एतातन्याश्च येशा स्त्रांत
 रेदर्शितः ॥ प्रतिष्ठीयस्तान्युजयेदिति वाक् ॥ नत्वेता वंत ॥ न्मेवावर्जनं न निष्पत्तिर्यदेतै उपवेष्ट व्याइत्युक्तं किम
 अर्द्धिमादीनां निषेधः कृतोऽनधिकार्थत्वात् ॥ उच्यते ॥ सत्यं न वत्से वार्था निषिधाय विहित उक्ताः ॥ स्पुस्त एत
 अतिरिक्तानामत्रा निषेधः ॥ किंतु विहितानां ब्राह्मणानामप्राप्तौ निषिद्धातिरिक्तो तसं तिका ब्राह्मणप्राप्तये हि
 र्नादि वर्जनं ॥ अन्यथा विहित ब्राह्मण जाते तदतिरिक्त समस्त वर्जनं ॥ तथा श्राद्धकर्तृलोपः स्यात् ॥ तस्मात्सकं
 द्विर्नादि वर्जनमिति शास्त्रांतरगहीतानप्युपवेशयेत् ॥ अथोपवेशनं स्नातान् शुचीनां चान्द्रमास्यै रवानु
 पवेशपदे वैयुग्मान युग्मा मथाशक्ति निमै उपवेशयेदिति वाक्यशेषः ॥ स्नातान् रुतां च वनादेः ॥ अत्रोपेता
 न निषेधं ज्ञापयति ॥ अथवा ज्ञातानुवादेः स्नातादेः ॥ अथवा विशिष्टविधिः ॥ तथा च वायवीये सुदनीति तु
 स्नाना निगंधवेतितये वदि ॥ आदे वेता नियो दद्यात् स्वमेध फलं जचेदिति ॥ देवलः तैजमुर्द्धनं स्नानं पानीयं
 च दृष्टमिवैः ॥ पात्रैरोद्धं वदे दद्यात् देवस्य पूर्वक मिति शुची नस्तत् कादिरहितान् ॥ अत्र राशौ च स्नाना
 च मनयोगेति ॥ इदं तु न गच्छति अतः शुची नित्युक्तं ॥ आचानान्यथा शास्त्र माचानान्यथा कथंचित्

एवं भूतान् देवे विश्वे देवा र्यं युष्मानि च तुरादी आग्नेयैश्च ६ र्जैश्च प्राप्नुवन्तु प वेश्य सुगुप्ते दे शो यथा श
क्त्युग्मान् पि-निपंचादीन् पित्रर्षमुपवेशयेत् ॥ द्विगुणं च तेषु शेषः ॥ अविशेष प्राप्ते विशेषमाह ॥ एकैक
स्योद्भूतान् ॥ एकैकस्य पित्रादि त्रयस्य यथा शक्तिः प्र ति पुरुष मुद्भूतवान्युग्मानुपवेशयेत् ॥ सर्वत्र सम
संख्या न ननु पतरं दर्शयति ॥ द्वौ वा देवे त्रीन्येनैः ॥ यथोक्तमुपवेशयेत् ॥ एवं पितुरेकं पितामहस्येकं च ॥ प्र
पितामहस्येकं ॥ एकत्रयाणामेकं त्रयाणामेकैकं ब्राह्मणमुपवेशयेत् ॥ एकं पित्रादिमुद्दिश्य त्रयाणां ब्राह्मणा
नां दत्तति ॥ साधारणतः त्रींस्त्रीन्विप्रानुपवेशयेत् ॥ इति ॥ क्वचिद्भाष्यं पश्यतः ॥ उच्यते ॥ ईदृशं साधारणव्या
ख्यानं भाष्यं चातुपपद्यते न प्राये विनक्तत्वात् ॥ सुतीति विरुद्धत्वात् ॥ घविरुद्धत्वाच्च तथा घ्राश्वलायनगृ
हं ॥ एकैकमेकैकस्येति ॥ एकैकं ब्राह्मणेकैकस्य पित्रादेरुपवेशयेदिति निषेधोपपत्तिः ॥ नत्वेवैकं साधारण
मुपवेशयेदिति वाक्यशेषः ॥ पिंडैर्व्याख्यातं ब्राह्मणोपवेशनं ॥ तथा काव्याजिनिः ॥ द्वौ रैवेथर्वणौ विप्रौ प्रा
प्नुव्यौ तु निवेशयेत् ॥ त्रीन्ये तद्भूतवांश्च वक्त्रा धं संयुः सातगान् ॥ पित्रादि क्रमरूपेण ब्राह्मणानुपवेशये
त् ॥ गौतमो वि ॥ पितृवदुपवेशयेत् ॥ पितृ पितामहप्रपितामहानां युव वक्त्रा नि वक्त्रा नित्यर्थः ॥ मनुनापि वि
त्तरो निषिद्धः सर्वस्मिन्पक्षे प्राप्नोति ॥ सर्वः साधारण्यचिकीर्षया ॥ क्वचित्प्रमाणं न्यूनं सा धार एवैकं चि
नेति ॥ किं चार्घ्यदानवत्तं क्षदि विंष्टं उदाहृतं ॥ आ दत्त्वा सर्वं प्राप्नोति ॥ नस्तौ चेत् सा जिघानैक स्याद्भूतवा

नवदुत्तनुपवेशयेत्॥ अत्रपक्षेणैकोऽर्थः॥ सर्वेष्वोदीयते॥ कथमपि चेत्त्रिंशद्देशेन त्रिंशानामपि अ
धिष्ठानरूपतयासाधनरूपेणैकत्वे सत्यगृह्यमाणविशेषत्वे सर्वेषामर्थसंबंधो यथा तथा॥ त्रापि न विष्यति
उच्यते॥ अत्रापि नैकोऽर्थः सर्वेषां द्विजानां दीयते॥ किंतु एकस्य मुख्यस्य तथा निमुखं वा द्वयोरेकनामोपबदि
त्यत्र नाम्नां॥ सर्वस्मिन् च ते कृष्यात्तस्य ते नैव हतार्थत्वात् संकल्पो निवर्तते॥ तथा कृषिजलाधिकरणव्यायेन त्रि
ष्वपि बहुवचसमाप्तेर्न चतुःपंचाशुपादानं॥ एवमत्रापि एकैकस्य ददातीति॥ मुख्यस्य दत्त इतो न वतीति
न द्वितीयतृतीयदोषानं गच्छतीति॥ तथा एका दशोऽपि॥ अनेकेष्वसंख्येषु पक्षार्थेषु द्विरात्रेण यजेत त्रिरात्रेण
यजेतैत्यादिषु द्वादशरात्रपर्यंतं घृतक्षीयमानेषु॥ आहितः प्रवृत्तिः स्याददं प्रस्य॥ तदा हि हि स्यादचनादपर
विधिः॥ स्यादित्यत्र सत्रे नाम्नाकारणे निरूपितं मुख्यमिषु हते घृतानां निमित्ते प्राप्ते पश्चिदणत्वात्पद्यायनि
कोपो न विरुद्धः॥ तस्मादघोपादानमंत्यलोपश्चेति पतसर्वमत्रापि समानं॥ वचनादपरविधानं न वेत्
यथानादीमुखे आद्ये दयोरर्घदानं॥ तथा च कात्यायनः॥ पूर्वोत्तरकारान्॥ युग्मान्कराग्रपवित्रेकर॥
रुत्वा र्घ्यसंप्रदातव्यं नैकोऽर्थः स्यात्त्रय्यते॥ स प्विंडी करणेति॥ प्रेतविप्रस्य हस्तो चतुर्नागं जलं क्षिपेत्॥
ततः पितामहादिभ्यस्तन्मंत्रैश्च पृथक् पृथक्॥ इत्यादि किंच एकस्य दत्तं ज्ञापकमप्यस्ति॥ तथा हि युधिष्ठि
रराजसत्रे॥ नेकेष्वप्यर्घा हिषु नीष्वादिषु वासुदेवस्य दत्तोऽर्थः॥ तेनैव सर्वेषां संबंधो ज्ञातः॥ इह पुनरर्घा
वतौ सौ कस्तोकदाने यात्रमाणं नास्ति॥ एकैकमेकैकस्य ददातीति नियमात्॥ अयं तु नियम आदौ सौ क

स्तोकाने विबाध्यते। तस्माद्बालविमर्जनवदेकस्यापि हते कृतं नवतीति॥ तथा हि कात्यायनः॥ अंगु
 रप्रयुक्तं सदा॥ कृत्वा धुर्यस्यपि अस्म्यप्रणम्यानुजनेततः॥ ननु गंधादिनामपि तथैव कार्यमिति वाच्यं॥ त
 त्रविशेषज्ञानमस्ति॥ सममिति॥ नन्वेकदिनपक्षे नवतामपि साधारणमस्ति॥ सत्यं॥ तत्र विधनं विधते॥ त
 था हि काममनाये॥ अदनी चासं न वेका ममेकमपि बहुना नोजयेत्॥ नत्येको धोऽत्र बहुना नोजयेत् किं तु ए
 को धोऽपि तु रेकः पिता महस्येकः प्रपिता महस्येति चेदेनानं॥ अत्र च पक्षे पित्राणां विप्रशरीरे वसि तिर्नि
 ने देवशरीरे विना गेशस्त्रकारैर्दर्शिता॥ ब्राह्मणत्रयपक्षेषु विप्रदेहेषु संस्थितिः॥ अनेन क्रमस्तु एव स्मृति
 कारैर्निर्दिशिताः॥ किंच सर्वशस्त्रविरुद्धं तथा लोकविरोधतः॥ कृत्वा नागैरवास्तवसाधारणं न प्रय
 ज्यते॥ पक्षान्तरमाह॥ एकैकमुत्रयत्र वा॥ एकैरेवैकं पितृणां मित्यर्थः॥ अत्र मातामह आह मस्य प्यस्ती
 त्याह॥ मातामहानां॥ चैवं चकारः समुच्चये॥ एवमाह॥ समस्तसंख्यादि विधं तत्र वचनं॥ तेन पितृणां मि
 यमातामहानामपि तस्मिन्नेव प्रयोगे ददाति॥ इदानीं स्मृत्युत्तरात् पक्षे वयमना धसं नवे प्रदर्शयते॥ तत्र बह
 स्पतिः॥ युधेकं॥ नोजयेच्छास्त्रे च तस्यात्मकतस्पदु॥ स्तोत्रं स्तोत्रं समुत्पत्तेनो न विनिवेदयेत्॥
 वसि स्तेपि॥ यद्येकं नोजयेच्छास्त्रे देवतत्रकथं नवेत्॥ अत्र पात्रे समुत्पत्तस्य स्यात्पुनरुक्तं तस्य तु॥ देवताय
 तने कृत्वा ततः आहं समापयेत्॥ प्रास्येदं॥ अत्रोत्तरं तु दद्यात्बालादिभ्यो॥ तथापि तदंगं बालाणां योऽपि देवत्व
 जिनिमोजयेत्॥ प्रणीता पात्रमुत्पत्ततः आहं समापयेदिति॥ अत्र केचिन्मातामह आहं नमस्यते॥ तेषां स

प्रस्तुतस्मृतिगुणपरिशिष्टपुराणश्राद्धकर्मविराधोलोकविरोधश्चास्ति॥ अतस्तद्वचः॥ ग्रामाणीको नया घृमि
 ति॥ तत्र वावैश्वदेविकं अयंतु लघुतरः सर्वेषां पक्षाणां मंत्रार्तः पक्षः॥ अत्र वैश्वदेविकं विप्रैरेतं॥ त्रेणेनयसेवं
 वृजे कमेवोपवेशयेत्॥ साधारणं नवेतं नमिति वचनात् एते सर्वे पक्षाः शतसंज्ञात्स वेद्या इत्युक्त्या॥ अथ यचोत्त
 रोत्तरः श्रेयान्॥ तथा च मनुः॥ सक्षिपंदि शकालौ च शौचं ब्राह्मणसंपदं॥ पंचैतां विस्तरां हतितस्मान्नेदेत विस्तरमिति॥
 देवसर्वं आहं कुर्वीते॥ अस्मिन् आहं कर्मणि यत्किंचित्पादप्रक्षालनादि क्रियते तत्सर्वं विधिं श्वेदेवार्थं ब्राह्मणोपत्र
 मं क्रियते॥ पक्षार्थानुसमयेन॥ अत्र शास्त्रांतरदर्शनादस्य कर्तव्यत्वाच्च यत्पादप्रक्षालनादितं कुर्यात्॥ तथा हि ध
 उष्णवस्त्राद्युपत्रं क॥ पक्षितानुवृत्तौ॥ आस्य नवनस्यां श्रीं नृते भुवि॥ नो मन्त्रेण तु लिप्तायां गोमये न तु संडले॥ अ
 दातामि॥ सप्तप्यानि स्तदभ्यर्चय सवयान्॥ विप्राणां क्षालयेत्पादान्जिनं धपुनः पुनः॥ यजमानादय इत्युप
 क्रमे हारीतः॥ कृतवेशमकर्णः सस्त्री बाज वृद्धाः स्वरभिस्माताः शुचयः शुचिवाससः स्फुरिति॥ शंश्वो
 वि॥ प्रयतोऽपराहं शुचिः शुक्लवासा दर्शस्तः स्वागतमिति क्रूयात्॥ पादार्धचमनादिदत्तोपवेशयेत्॥
 आसनेषु प्राक्षपिते श्विति॥ यमः॥ पादप्रक्षालनं कुर्याच्च यमेव विना तवान्॥ देवलः॥ प्राप्नुवाम्यन्येषां
 हि दर्शोपहृतानि च॥ इक्षिणमुखयुक्तानि पितृणां मानि च॥ इक्षिणं नैकं दक्षिणं प्रोक्षितानि तिलोदकै रिति॥
 ति॥ तथा च वाराहे अर्घ्यपाद्यंततः कृत्वा हृष्टपुष्टेन नाधुवि॥ आसनं चोपकल्पे तमंत्रेण विधिपूर्वकं॥ तथा यमो वि

आसनं कुतर्षतेषां विश्वं सपवित्रकं ॥ कुतर्षं उत रापया ॥ जलोमकं वले ॥ तथा ॥ आसनेषु च ॥ आसा च नि
 तितान् क्रयात् ॥ आसने संस्पृशानपि ॥ दक्षिण संस्था ॥ आसीदन्नस्य शेषः ॥ परस्य रे ॥ ब्रह्माद्याश्च कथाः कु
 र्युः पितृणां मेतद्विहितं ॥ प्रत्यगुपक्रमाः ॥ प्रागपवर्गाः ॥ पित्रा ब्राह्मण ॥ आसीरने वेदहीण संस्था न वेति ॥
 अथ बौद्धायनः ॥ दक्षिणादिगुपक्रमं उपापवर्गं वैश्वदेवं द्विजापवेशनं प्रदक्षिणं ॥ शातातपः ॥ उरुवस्तु
 देवानां पितृणां दक्षिणमुखः ॥ प्रदद्यात्पावीण आर्धे देवस्यै विधानतः ॥ काष्ठा जिनिः ॥ संश्रित्वा सने दद्यात्
 तु पाणोकदा चने पितृ देवमनुष्याणां मेवंतु सि हि शम्भती ॥ आसने तु चतुर्थी स्यादिति कार्या ॥ अत्र ब्राह्मणो प
 वेशनादनंतरं ब्रह्मपुराणं ॥ पृथक् पृथगा सने पुनितं तैत्तिरीयदीपकाः ॥ अक्षिणिनास्तथा देयास्ते तुरहास्तु
 वेद्विजाः ॥ हारीतोमिदं नैरद्विस्तिजैर्दत्तं तूष्णीमप्याप्नुते दिवं ॥ विधिना तानुपूर्वेण अक्षयं परिकल्प्यते ॥ इ
 त्यादिः ॥ पिंडपितृयज्ञवदुपचारः ॥ अस्मिन्मित्रे आर्धे अपसमं दक्षिण संस्था दक्षिणमुखेन कर्तव्यमित्य
 र्थः ॥ एवं वा पिंडपितृयज्ञवदुपचारः ॥ अत्र पिंडपितृयज्ञे पिंडपितृयज्ञ इति कर्तव्यतां वक्तव्यं तनेन ते
 पिंडं च ॥ सैव पिंडं प्रतिपत्तिः ॥ कार्येति इह सज्जनकरणस्यापसमं प्राप्तिः प्रयोजनं ॥ पित्रो दिगुणं स्तु
 त्वात् ॥ पवित्रपाणिर्दद्यात् ॥ अस्मिन्कर्मणि पित्राणामेव वक्षिगुणदत्तनिर्दद्यात् ॥ आसनान्नसं कल्यादि
 पुपवित्रपाणिश्च दद्यात् ॥ आसीनः सर्वत्र यत्किंचित्प्रदेयं तत्तसीनः स न दद्यादिति संबंधः ॥ विश्वे जाम

पिरेवानामासीनः सर्वं करोति ॥ यद्यपि पितरः प्रक्राताः संतितथापि सर्वत्र शब्दा द्विष्टदेवा अपि सर्वं बभू
 ते ॥ एवं सति देवे तु सव्यमजवो दत्ता अक्षिता अथाद्रुवंतीति विवेकः ॥ प्रश्नेषु पंक्तिमूर्धन्यं पृथतिसर्वान्वा
 म्छनीति तंत्रिण संवध्यते ॥ रुज्वदन्यदपि ॥ इति गौरीजीये आर्धकल्प भाष्ये प्रथमोऽध्यायः ॥ आसने
 पुदरानां स्त्रीययवानां दायो कारं कृत्वा विश्वा देवानां वा हविष्य इति पृथति ॥ अत्र ब्राह्मणैराचमनपर्यंतं च
 अत्र प्रतिचैव च न जपादियतिरेकेणेण्युपराजवातादीनवक्तव्यं यदि कथंचिद्वक्तव्यं ॥ तदा वै ह्यरी मचं यजु
 र्याविषाच वीस्मरणं प्रायश्चित्तिव्यात् ॥ आसनं उका लिका पुराणे कं तथा हि ॥ कुशोत्तरे तिलास्तीर्णे अग्नि
 ने लोहयर्जिते ॥ दाता च स्वासने हते विप्रानावेशयेत्तु धादिति ॥ तथा शास्त्रोत्तरेषु हि ॥ काष्ठायां लि वारणा
 दीनियज्ञे यद्वदो मयानि वासनानि दर्शिता नितानि चात्राधिकार्याणि ॥ उपवेशस्तु गुप्ते देशे ॥ तथा
 च वायुपुराणे प्रच्छन्ना भोजयेद्दि प्रा सं च र्वेण सुंदरि ॥ यथादिनं नादियामभुकरा संश्चन पश्यंतीति
 तथा कुर्यात् ॥ र्वं तावादि दिगुण नाना कुशाना सने प्रदाय तत्रोपवेश्य पुनरपि दर्शना सनेषु दद्यात्
 तथा हि ॥ उपवेशनका लेश्च धायनः ॥ पित्रे दिगुण नाना दत्तान् ददाति ॥ तत्र उपवेशयेत् ॥ तथा हि
 तीयदर्शना सने ॥ शां च पुराणं ॥ रुतं हि शोचानात्ता यस्तप विद्यान्या विधिः ॥ दद्याद्दर्शना सने ते नो वै
 श्वदेवि कर्षवकमिति सुरादिभ्यः ॥ पितृणां मारुतानां विश्वे देवा इति मन्वाद्यः ॥ काष्ठा जिनिः ॥

दधौ श्रौवा सने दद्यात्तु पा लो कदाचन । पितृ देवमनुष्माला मेवं तृप्तिर्हि शाश्वतीति ॥ एवमादिवाक्य पर्या लो
 चना दत्रापि द्वितीय दधौ सना नि प्रायेण सनेषु दधौ नास्तीत्येवमुक्तं । अथमापवेशनस्य पूर्वमुक्तत्वात् । इत्यादी
 मा सनेषु दधौ नास्तीत्यदिहार्थं दृष्टतीति ॥ अत्र च कात्यायनेन । न । पातयेदक्षिणं जातु देवाय दिचर
 सदा ॥ पातयेदितरं जातु पितृ नृपदिचर न सदेति विशेषो विहितः ॥ तदयं कर्म क्रमः । पूर्वस्तीर्णं घ्रा सने
 बुद्धिजातुपवेशप्रागुन्नी जत्वा मधुमती श्वदेवता ॥ पितृ । अथ महायोगीश्वर उवाच । नमः स्वाहा ये स्वधा
 ये नित्यमेव नवं त्विति चर ह्यो घृत्वा तद्विप्रं च पितृणा मागमना द्यादिमध्या वसानेन श्राद्धस्य त्रि स्त्रिः । यत्कि
 तयं । तिलै र्भक्ष्यं वि करणं गौर सर्पपैश्वर्य ॥ रुसा जिनसां निधौ च कार्यं ॥ ततोः मुकसगोत्राणां अस्मत्पि
 तृ पितामह प्र पितामहाना ममुक्ता मुकशर्मणां विश्वे देवा पूर्वकं श्राद्धमहं करिष्येति । दृष्टति ॥ ब्राह्मणैः
 कुरुः श्वेत्युजातस्ततो मातामहानामप्येवं प्रश्नं कृत्वा । नंतरं यत्पुदकं गृहीत्वा विश्वेभ्यो देवेभ्य इदमा स
 नं स्वाहेति दैविकं द्विजहस्ते दद्यात् ॥ ततोऽमुकशर्मणोत्रेभ्योऽस्मत्पितृ पितामह भव पितामहेभ्योऽमुक
 मुकशर्मण्य इदमा सनं स्वधामातामहाना मप्युक्तामनं दद्यात् ॥ यदैकं को ब्राह्मणो भवति तदैतदा सनदानं ॥
 यदा पुनर्बहवो ब्राह्मणाः प्रतिपुरुषं प्रतिपुरुषं पित्रादि सुतेषु पवेशिता भवन्ति एकैकस्य वा उ पवेशितो भवति ॥
 तदा एकवचनेनासन दानं कुर्यात् ॥ तत्र विश्वेभ्यो देवेभ्य इदमा सन मिति मृत्ये कं वैश्वदेविक ब्राह्मणेषु स्वा

हाकारेण दद्यात् । पैत्रिकेण च प्रमुक्तसगोत्रायाऽस्मत्पित्रे । मुकशर्मणे इदमा सनं स्वधाम ॥ एवमेव पितृमह
 प्र पितामहयोऽमातामहाना मप्येवं दद्यादा सनमादरात् ॥ अत्रति लोदकं हस्तेषु दत्त्वा ॥ द्विगुणानुशान्
 वामपार्श्वे दद्यात् ॥ मा सनेषु दक्षिणे पुदैवे घ्रा सनेषु दद्यादिति । तथा हि । पित्रेण मा सनं दद्यादा मपार्श्वे शुक
 शानसुधीः । दक्षिणे । चैव देवानां सर्वदा श्राद्ध कर्मसु ॥ अथ स्तत्रार्थः ॥ मा सनेषु दधौ नास्तीत्यत्रा लक्षणमुत्प
 वेषप्राणुक्तमा सनं दत्त्वा दृष्टति । आ वाहयेत्युजातो विश्वे देवाः आगत शृणुताम इति हवं । एदं बर्हि किं
 ब्रूयत ॥ अत्र रकादि रेषि शेषः । उडः आवाहय ॥ आवाहयेत्युजातो द्विजै र्मंत्रमीमंज पित्वा तत्पीयवा न च वकी
 र्ब निशा घायनः । तत उत्तरजपं जपति । आ वाहनं द्विजे नो कारद्वयं । विश्वे देवा शृणुते महं मेवे । अंसदि
 ह्येय उपधविष्ट । ये अग्नि जिह्वा उत वा अजमो नाऽनास वास्मिन् वेदिर्हि विमादय ध्वं ॥ उडधयः सप्तम वंदं स्तु
 तसो मेन सह रा सो । यस्मै ह्येति ब्राह्मणस्तु ७ राजसारायामसि ॥ आगच्छंतु महा ना विश्वे देवा यमहावताः
 ये यत्र विदिताः श्राद्धे सा वधना नवं तुते ॥ अत्र यत्पुतिता विश्वे देवानां नामान्युक्ता पुनरिदमुक्तं ॥ उत्प
 तिनाम चैतेषां न विदुर्यं किं जातयं ॥ अथ मुत्रारणा यस्तेः श्लोकः श्राद्धा सप्तान्वितैः ॥ आगच्छंतु महा नाग्राह
 त्यादि प्राणुकं जपति । ननु देवानां वाहनं विरुपं ध्वं ॥ अत्रोच्यते ॥ आहं हता देवता अग्निं विशे ब्राह्मण
 मेवं वा ॥ देवपुरवे पितृ देवानां विप्राग्निं स्तये वचेति ॥ शस्त्रादागमनं प्रतीयते ॥ अत्र याज्ञवल्क्येन कोऽनु

समयोदृष्टितः। स एव त्रापित्वाः सत्यं दर्शितः कियान्ननु सत्यः॥ समयेनैव जनपि प्राप्नोति॥ इह पुनः
 सत्यं कायस्य पृथक् सत्यं सत्यं सत्यं सत्यं॥ तथा च देवानां वाद्यं उच्यते स्त्वानिधीमयः शतः सन्निधीमहि॥ उ
 शंतु शतं आवह पितृन् विवे अत वे। पितृनां वा ह्ययति॥ अथ पितृनां वा ह्ययिष्य इति पृथक् प्राचीना वीती
 न्त्वा उच्यते आवहयेत्युच्यतेः अमुकसंगो ज्ञानस्मृतिरपि ता मह प्रविता महान मुकः ३ शर्मणः आवहयिष्य
 इति पृथक्॥ उच्यते पितरः॥ सोम्य सोमं निरेतीः पयिनिः॥ इति ले निः॥ दत्तास्म सं इति ले ह नरे ६ रयिचनः॥
 सर्ववैवीरंति यच्छत॥ आयं तुनः पितरः सोम्य सोमं निः॥ पयिनिः देवयानैः॥ अस्मिन् पयि स्य धया
 मरुतोः धिक्कवंत ते वंत्वा स्मानिति॥ एवं मंत्रत्रयं जपित्वा तिताना वपति॥ अत्र केचित् एत पितर इति उच्यं
 ल स्त्वेति वा वि कज्यो न जपित्वा मिमिष्यते॥ तिताना वपति॥ असुराश्चो ६ सिवे हिष इति
 ति॥ लैर न्ववकीर्य अपस्य शति पित्र मंत्रोच्चारणात्॥ तथा च कासायनः॥ पित्र मंत्रानुद्वयं आत्मानं
 जे धमेद्वाणे॥ अधो वायु समुत्तरे प्रहासे नृत्ता मणे॥ मार्जन मुषकस्य श्रेष्ठा कुक्षे कौ ध संजावे॥ निमित्ते
 छेपु सर्वत्र कर्म कुर्वन् न पः स्पृशेत्॥ मा भाम हानाम मेव मेवा वाहनं कार्य मिति॥ पितुर्मातुः कृपात्री स्त्रीना
 वा ह्येत्पादि न विष्पत्युराणात्॥ अपहृता इति तिताना न्म काप्य व्याख्या यावता रितमिदं॥ एवमावाह वरुणाणां
 निपात्राणि पुरयति॥ या शीय वृक्षे च मसे पुष्य वित्रं तर्हितेषु वेदे पवित्रे देवानां पात्रे कृत्वा पयः क्षिपेत्

वित्र पात्रेष्वप्येवं। यतीयाः वरुणा काश्चि वरु वि॥ चाम्पय ६ य॥ अत्र वायुपुराणे बहस्पतिः॥ पालाशे प्रल वचं
 स्पमाश्वत्थे राजयोग्यता॥ सर्वं च त्वाधिपत्यं च जज्ञे नित्यमुदाहृतं॥ उच्यतेः राजा च त्रयो धनु र्भिः॥ प्रशा धति स्त
 या॥ इहो च यशस्यं च काश्चि यं पात्र मुच्यते॥ सोम्या ग्य मुत्तमं लो के मधु के समुदाहृतं॥ फलु पात्रे तु कुर्वा
 णः सर्वान् कामानवाप्नुयात्॥ वि॥ च जज्ञे वयो मेधं नित्यमा युष्म मेव च॥ वर्षत्यत्र मंत्रं पज्ज्या एव लु पात्रे उच्यते
 तः॥ इत्यादिय ज्ञिया वृक्षाः॥ प वित्रे तु साये प्रादेशमात्रे॥ धपात्राणि तु कुशोपदि वि श्रयात्॥ तथा च विजवा
 म ध्यं॥ पात्राण्यप्य एव निसद नालि सति ला निद र्जे पु निधयेति॥ तेषु वित्रांत ॥ इति तेषु उच्यते वतितराह
 एकैक स्मिन् पत्रा मित्ति॥ शंनो देविरिति॥ एकैक स्मिन्निति प्रति पात्रं मंत्रा वृत्ति रिति दर्शयति॥ उपवीती
 न्त्वा अप आसिन्मयवो सिय वया स्मदे प्रोयवया राती रिति॥ यवाता वपति॥ ननु यवान् श्रुयंते ननु श्रुयं
 ते॥ तथा मास्मे॥ परयेत्पात्रं युग्मं तु स्थाप्य दर्ज पवित्र कं॥ शंनो देवी त्रयः कथं विवो सीतियवां स्तथावि
 द्यु पुराणे उवाचु कच देवानां दद्यादर्थं विधान विर॥ या रा वन्मोपियवासी तियवां स्तथा वमस्य त्रा पिश्रुयंते
 अतो येति तलैरेव कार्यं तिते स्मृतिपुरा णतत्त्व वि दइति॥ नतैः सह स्पृशेति॥ यावदुक्त वरुणा शक्येन
 दृष्टत्वादिति॥ अथ प्राचीना वीती न्त्वा पूर्वोक्तेन मंत्रेण प्रत्येक म पत्रा सिंचति॥ अथैकैक स्मिन्नेव तिला
 ना वपति॥ निजो सि सोम देवयोगे सयो देव निर्मितः॥ प्रलम द्विः पृक्तः स्वधया पितृन् लोकान् प्रीणाति नः

स्वाहेति एव कारकुराणं यथा श्रुतमंत्रग्रहणार्थमन्यथा सोमशब्दस्वाहाशब्दयोस्तु हः स्यात् ॥ समा-न-दित्येव
 कुराणं ॥ एवं वा ॥ एवकारेण प्रतिपात्रं मंत्रावृत्तिं दर्शयति ॥ ननु सोमशब्दः स्वाहाशब्दश्च देवप्रकाशको दक्षो
 कथं पित्र्ये विनियोगः उच्यते ॥ यथा स्वाहा सोमाय पितृमते इत्यस्य पितृदेवत्वं तथा स्वापीति न कश्चिद्दोषः ॥
 न प्रस्तावेतैर्गंधपुष्पधूपदिप्रक्षेपः ॥ कार्यस्तु सी ॥ जोराणि कैकं वा मंत्रैः ॥ ननु गंधदिदानं कथमश्रुते क्रियु
 ते ॥ उच्यते ॥ शास्त्रांतरदर्शनात् ॥ तथा चार्घ्यानुवृत्तौ शंखः ॥ स तिलकुसुमगंधैरुक्तानि तथा चतुर्विंशतिमत्तं ॥
 देवेषु विन्ने देवानां पात्रे रूपायः क्षिपेत् ॥ शंखो देवीयं जो सी तिस्रं वास्तत्रास्ति निक्षिपेत् ॥ पुष्पधूपादिभिः ॥
 पूज्यदेवपात्राणि मानवः ॥ पित्रपात्रे विशेषायंति जो सी तिलान् क्षिपेत् ॥ अर्घ्यपात्रे निधाया चेद्वा त्र्यण्णत्पूज
 येततः ॥ विश्वेदेवांस्तु पादादिशिरसादिपि नृनपि यादित्या इति मंत्रेण ततोर्ध्वं संघातयेत् ॥ सर्वश्राद्धेषु
 कर्तव्यो विधिरेष सहा बुधैः ॥ सौवर्णराजतौ दुग्धं रजसु मणिमयानां पात्राणामन्यतमेषु वा ॥ अर्घ्यं बरेता
 म्बुमुच्यते ॥ मायो वचनात् ॥ रजसु पात्रं फल्गुपात्रं मणिमयानि शंखशुक्तिमरकतस्कटिकादिपात्राणि ॥
 एतेषां मध्यमस्य पात्राणि क्रियन्ते ॥ पत्रपुटे पुवाशब्दोऽनुप्रयुज्यते ॥ पत्रपुटे पुपलाशादिपत्रपुटेषु ॥ तथा
 च कालिकापुराणे ॥ अर्घ्यं दद्यात्ततः पात्रैर्ब्रह्मतत्त्वज्ञानं प्रवेष्टुं ॥ यानि वा विधन्ते ॥ यानि वा निषिद्धा निनश्वं
 ति ॥ तेषु वाऽर्घ्यं प्रयेत् ॥ पूर्वेषामेव मन्त्रावेव सत्पत्न्या निष्ठा निवासमानजातया निवा ॥ तानि कार्याणि ॥ ए

कैके न ददाति ॥ एकैकस्मै पित्रा दयं विश्वेदेवानां चैकैके न ददाति ॥ ननु विश्वेदेवानामेकमेव पात्रं कथमेकै
 केनेति ॥ उच्यते ॥ मध्यपुराणे विशेषश्रुतेः ॥ पूरयेत्पात्रं युग्मं तु स्थाप्य रत्नपवित्रकं ॥ शंखो देवीत्यपः कुर्याच्च
 जो सी तिस्रं वा नपि ॥ गंधपुष्पैर्लंलत्पुयादिभ्येति पठन्मजेत् ॥ इति ॥ शाघायनेनात्र विशेषादर्शितः ॥ यत्नीयव
 त्तचमसे स पवित्रक इति ॥ एकं पात्रं दर्शितं ॥ सूत्रांतरेति जैः तिलोदकदानं केचिन्मन्यन्ते ॥ तैश्चाकृधमन्त्रैक
 सत्रदर्शनात् ॥ श्रुचौ प्रदेष्टे बाल्येण निधानं युग्मान् उदभुत्वा तु पयेश्च नृनपि प्रायोदकं दवेति जो ॥ एकं म
 ददाति ॥ पितु नमिन्हीत्वा ॥ सावेततेति जो ॥ एकं येनात्र त्वानुयांश्च त्वमनु तस्मै तिस्रधेति ॥ तथा शाघायने
 नापि तिलोदकदानं दर्शयति ॥ श्राद्धकाले एतत्तैः धर्ममिति ॥ अर्घ्यस्य एतद्दानं दर्शितं ॥ तत्रोच्यते ॥ ना
 त्र तिलोदकदानं ॥ एतद्वार्थं विधेयं नाकारविधिः ॥ अतिरेकेण विद्विजपादप्रक्षालनादिवत्प्राप्तः ॥ अवश्यं क
 रणं नावात् ॥ अतिरेकाभावाच्च ॥ गृहस्तत्रैतन्नेव चरितार्थत्वात् ॥ पिंडपितृयज्ञेति कर्तव्यताविधानात् ॥
 तत्राप्रतिषेधदिति चेत् तत्र अर्थद्वारा नायातत्र प्रतिषेधः ॥ किंच यद्विद्वज्जाप्रतिषिद्धमत्र क्रियते तदा सत्त्वं दा
 दित्तं ॥ अर्घ्यं मुहुरितरं मष्टमं देशपुटिवाक्यं तं सचरुश्रपणं च स्यात् ॥ शाघायनेन तिलोदकशब्दना च
 दानं मुक्तं ॥ कुत इति चेत् ॥ अनुवादवाक्येऽर्थस्य न दित्वात् ॥ तथा हि एतत्तै पुष्पं एषते गंधः एषते धूपः

पः। एतेदीपः इदंतेवासः एषतेजिउइति॥ तथा। ततोः ध्वजं धूप्य धूपदीपान् हवेतियदिति लोद
कं स्यात्तदा तस्यानुवादे स्यात्। शर्यांतर विहित स्यात्तत्रैव चरितार्थत्वात्॥ अत्रागमनप्रमाणा
भावाच्चेति नात्र तिलोदकदानमिति॥ सप्तवित्रेषु हस्तेषु यादिव्या आपः॥ पयसासां वभ्रवुयी आंतरिक्षा
उत्पार्थिवीर्वाः। हिरण्यवर्णा यज्ञियास्तान आपः शिवाः॥ ६ स्थानाः सुहृवा नैवंतु अस्मा वैते॥ तदर्थं चात्र
त्वानुयां लमनु तस्मै तैस्वधेति॥ इदं तु वाक्यं नित्याय्यास्मायं॥ अर्थपात्रे पवित्रे वैश्वदेविकपात्रे एव
स्ते प्रागग्रे च दत्वा बालां मा ल्यैः सनयित्वा यादिव्या इति मंत्रमुच्चार्य विष्णवे वा एष वो र्ध्वः इति हस्ते
दत्वा॥ एवं पितृ बाल एव स्ते प्रथमपात्रात् पवित्रे दक्षिणायै पितृकुशैः सहार्घ्यं गृहीत्व द्वियैः॥ यादिव्या इ
ति मंत्रमुच्चार्य अमुकस गोत्र अमुकशर्मन् अस्मत्पितः एतत्ते अर्घ्यं मे चात्र त्वानुयां च त्वमनुते स्मै
तैस्वधेति मंत्रेण हस्ते दद्यात्॥ अपउपस्थश्च एव मेव पितामह प्रथितामहयोः॥ माता महाना मय्येव
मर्चयानं विधीयते॥ अत्र केचित् पवित्रांतरमुत्पादयंति॥ एषामेकत्र विविनियुक्ता नां विनियोगांतरा
भावात्। तत्र। यथा मंत्राणां पुनः पुनर्विनियोग एव कुशानीतपि॥ तेषां मनेक कार्योत्पत्तिर्दर्शनात्॥
तथा हि पवित्रांतरा हिता किं डा न्नि चेदुत्तान पात्रं कृत् प्रागुत्पन्न पवित्रांतरं हितात्। तथा हि। इति॥ हस्ताजि
नं मंत्रात्रास्त्राश्च विशेषतः न ते निर्मज्जितां यां तियो न्यमानाः पुनः पुनरिति॥ प्रथमे पात्रे स ६ स्त्र

वांसमवनीय पात्रं न्युज्जं हत्वा पितृभ्यः॥ स्थानमसि इति प्रथमपात्रे पितुः पात्रे पितामह प्रथिता सं
लम्बान्सर्वं पवित्रांस्संस्त्रवानपो वयवान्समवनीय तत्र निक्षिप्य पितृभ्यः स्थानमसीति मंत्रेण तस्य
मं पात्रं न्युज्जं करोति भूमौ तिलकुशा नृक्षिणमला निक्षिप्यतेषामुपदिन्युज्जं मध्ये सुरं वकरोति गंधा
दिभिः सजयेदित्युपशानाः। वैश्वदेविकपात्रं संस्त्रवा अग्निप्रथमपात्रे निक्षिप्येता एव मातामह प्रथमपा
त्रे पिसंस्त्रवान्समवनीय न्युज्जं हत्वा वेदं मां कुर्यात्॥ अत्र प्रथमपात्रं देव पात्रं माहुः। तद्युक्तं विपात्रं॥
तं अत्रापि पितृपात्राणि प्रायेण पात्राजानं वदन्ति॥ तस्मादृष्टं शस्त्राणां वचनं नैव गृह्यते। तदुत्तानं
रुत्वा विप्रान् वि सृजयेदिति॥ आच्यतास्तवं अति संति पितरः। श्रेण को ब्रवीदिति॥ असंबद्ध प्रदी
लापित्वा दापो न्यता दिवा क्युदिति॥ संस्त्रवशब्देनार्घ्यपात्रं लम्बानपो वयवा अग्निधीयते। न हस्त
दत्तं युताः॥ तथा हि श्रुतिस्मृतयोः संस्त्रवान् जुहोति संस्त्रवान् आश्रतीत्यादिवाक्ये पुस्तुगदि पात्र संज
न्याद्यादिद्वयवचनो दृष्टः॥ सोप्यत्राप्यविरुद्ध इति न स्वमतिकल्पना युक्ता॥ अत्र गंधं धूपं धूप
पदीपाच्छादनानां प्रधानं॥ अत्र स्वादिरं॥ अला नेय तोपवीतं॥ कस्त्राला ने॥ अत्र प्रस्तावेगं अहिदानं
कर्तव्यं॥ अत्र शगायते नेन प्रतिपुरुषं बाल एव देवि दीप जेदेव प्रयोगे दर्शितः॥ एष ते गंधः॥ एष
ते धूपः॥ एष ते दीपः॥ एष ते आच्छादनमिति॥ ब्राह्मे उद्भिज्जने देवि दीपा जेदे वि॥ अयं तो

दीपश्चादिप्रायागः नतः। तथा सैयं बोदीपश्चुच्चारु धंदीपं निवेदयेत्। अत्र तं गलनास द्वाभ्योऽतः
 त्रियुतं। अत्र दीपबहुत्वे सत्यपि नैकं कथयन्तु प्यति। कुतः संसर्गिण्यवाचकानां मंत्राणां इत्य
 नेदेपिनोहः कार्यः। अग्निगुप्तैः पेषु बहुत्वे चत्तुर्विंशत्वे पितृसंस्मरणं चत्तुर्गम्यतादित्यादीनां संसर्गिण्य
 यप्रतिपादकानां मंत्राणां अत्र सप्तदशं। न सत्यं चत्तुर्विंशत्वादिपुहितं। तत्र दीपो ह्यंतोदत्त
 इति। न वमो ध्याये विचारितं। संसर्गिण्यतातुतायतेन सोऽसिद्धेवेति। वायवीये तु आश्वादनं प्रति वि
 शेणा विहितः। तथा हि वस्त्रयुग्मं ततो दद्यात्कैकं वा पथकं प्रथकं। आश्वादनं तु। यो दद्यात्कैकं तं आश्वा
 कर्माणि। आयुः प्राकाम्यमेष्वर्थेषु च लभते शुभं। शां वेपि। इदं यो बोधितिरित्युक्ता दीपं तेषां प्रदर्शये
 त। नो ज्योतिरस्ततेः सर्वैर्बलं। तदन्तरं। पत्रैकवचनं प्रागुपवर्तितं। शंखोपि। घृतेन। दीपो
 दातव्यस्तिलतेलेन वा पुनः। ब्राह्मेपि। पथकं पथकं च। आसनेषु तिलतेलेन दीपकाः। अविच्छिन्नास्त
 था। देवास्ते रक्षास्तु वैदिनः। इति। एवमादि विधि वाक्यदर्शनात्। मंधादिदानं तु दीपदानं मयि दृष्ट
 म्। एकैकं ब्राह्मणं पक्षे गंधादितं त्रैविष्यं काल्यायनेन विशेषो दर्शितः। आर्घ्यः द्वाप्योऽदकै चैव धि
 उदाने। वने जने। तं त्रयं उच्यते। त्रैविष्यं वाचन एव चेति। अत्र यत्तु श्विदुक्तं। प्रकाशत्वादी प
 स्य तेनेकेनापि दीपेन प्रकाशिते आश्वादेन बहुदीपदानं कार्यं। अथोपकारः कथं। तदप्येकेन दी

पेन तंत्रतया न विष्मतीति। तत्र प्राक्प्रदर्शितं। मंधादिदानं विरुद्धं। जातामहानामप्यवरुद्धं।
 न्याये विरुद्धं च। तथा चैकादशे विनवादापरीपवदित्यत्र सूत्रे। यथा आर्घ्यं विना पुंजा नानां बाल
 एनां तंत्रैको विदीपः प्रकाशं करोति लोके। अस्यात्तरं सूत्रं। अर्घ्यं तु लोके विधिः प्रधानना
 कः स्यात्। लोके यावदर्थसह दस्तु दानुष्टानं न वति। यत्र पुनर्विधिस्तत्र विधिबलेन प्रतिप्रधानमा
 यत्तिर्यथाः। द्वादिदानं मेकैकं द्विजपक्षेर्षिकं चितं। तत्रा यथा मंधादीनां। दोदैव इत्यादिपक्षे मं
 धादीनां सर्वेषां मयि पृथक् दत्तं। प्रकाशमात्रत्वे सति। अन्यार्थस्यापि दीपस्य प्रसंगः। प्रका
 शकत्वे सिद्धे नदीनां तददानं कार्यं। आराधुपकारकत्वे प्रमाणं नावात्। अन्यार्थस्यापि दुपकारद
 र्शनात्। तस्माद्यथा विधिगंधधपादिव दानं कार्यं धादीनामप्याराधुपकारकत्वे पृथग्विधिस्त
 विद्यत इति। विष्णुः। चंदनं कुंकुमं कर्पूरं गुग्गुलुं च। अथ धूपः। ब्राह्मे धूपः। अथ गुग्गुलुः।
 अथ कंदकिनमपि सुगंधं धियत दद्यात्। रक्तमपि कुंकुमं। अथ धूपः। ब्राह्मे धूपः। अथ गुग्गुलुः।
 अथ कंदकिनमपि सुगंधं धियत दद्यात्। रक्तमपि कुंकुमं। अथ धूपः। ब्राह्मे धूपः। अथ गुग्गुलुः।
 अथ कंदकिनमपि सुगंधं धियत दद्यात्। रक्तमपि कुंकुमं। अथ धूपः। ब्राह्मे धूपः। अथ गुग्गुलुः।
 अथ कंदकिनमपि सुगंधं धियत दद्यात्। रक्तमपि कुंकुमं। अथ धूपः। ब्राह्मे धूपः। अथ गुग्गुलुः।

शो वपुराणो विशेषः॥ दशभिर्नस्मिन्निर्वा निप्रमल निप्रयलतः॥ तानिते न्योदिता तिच्यः प्रस्थाप्य नाना
 तुकाविकापुयलो॥ भोजनानिततोदधति हस्तशौचं पुनः क्रमार्॥ पुनर्भस्मि तु सशोधन पंक्तेरं तरमाचरे
 त॥ पार्वणानुवृत्तौ ब्राह्मे॥ मंडलानितुकार्याणि त्रैवारैश्चार्णकैः शुभैः॥ मोरपतिकयावापि प्रणीतेनाथन
 स्मना॥ पाषाणचूर्णं संकीर्णमाहुतं तत्र यज्यते॥ प्रधानेतरं॥ उद्धृत्य घृताक्त मज्जं पृच्छति॥ अग्नौ कुर्यात्प्रा
 नीति॥ घृताक्तमिति तैलप्रतिषेधार्थं॥ तैलाक्तस्य म्मादादौ प्रतिषिद्धत्वात्॥ अन्नं तु हविष्यं यज्यते
 ररहितं च प्रसज्यते॥ पुर्यस्य समिधं धृत्वा हुत्वा न्यो विदुयत्तवत्॥ अत्र देव तैनान्न संस्कारः उ
 क्तः ततो नैव रुसंस्कारं नैकं यज्यते न च वत्॥ चोष्य पेयस्य मज्जं तु यथा शक्त्युपकल्पयेदिति एवमस्यै
 रपि विहितं निप्रतिषिद्धा निचा नाना निप्रदर्शितानि॥ तदन्नं यज्यते न च वत्॥ अत्र देव तैनान्न संस्कारः उ
 त्तुल्यं हुत्वा अन्नेन पात्रेण पिधयसा वित्री जम्बाः अग्नौ कुर्यात्प्रा नीति द्विजानुपवेशिता न्युच्छति॥ तै
 स्तु कुर्वित्यनुज्ञातः पिंडं पितृयज्ञवत् हुत्वा हुते शेषं ब्राह्मणमदत्त्वा पात्रमालम्ब्य जपेत्॥ पिंडं पितृय
 ज्ञवत्तु चारु इति प्राप्ते पुनर्वचनं वाच्यं॥ ता वै वसं शोभयान्न वत्सर्शयति॥ स्वाहा सोमाय
 पितृभ्यो स्वाहा॥ अथैकं यज्यते वा नैवेदितं अत्र वा यज्यते विशेषः॥ ईदं रुक्मं तैरुक्तं नुहुयात्सीत्
 वं यज्ञवत्॥ अत्र कात्यायनः स्वाहा कारेण हुत्वा न्यो पश्चात्संज्ञं समापयेत्॥ अग्नौ करणं होमस्तु क

र्तम उपवीतिना॥ प्राः अरवे नैव देवे न्यो नुहोतीति श्रुतिश्रुतेः॥ एवं पूर्वपक्षमुक्ता सिद्धांतितं॥ अप
 समेन वाकार्योदिति निप्रमलं तु निरुपमं विरम्य स्माभ्यस्ये न हि ह्यते॥ वाशब्दोऽत्र पूर्वपक्ष
 निवृत्तौ॥ अत्राग्नौ करणं पात्रं भस्मो निधाय ब्रह्महस्तेन स्पृष्ट्वा होतव्यं॥ अयं च शाखाय न विष्यत्पुराण
 यो विशेषः॥ हुत्वा च हुताशेषं तु ब्रह्मण्यदत्त्वा त्रैकवचनं॥ समुदायापेक्षं अत्राग्नौ त॥ हुत्वा हि
 सं ब्राह्मणेभ्यः प्रसाययेत्तैमो वरो यजेत्॥ यमः अग्नौ करणं शेषं तु पितृपात्रे पुनर्निक्षिपेत्॥ प्रतिपा
 दयितुं तु न दद्याद्देवैके अत्र शाखायनेन शाखातरे सान्तेर्विशेषो दर्शितः॥ हुतशेषं पूर्वदेवे द
 द्यापश्चात्पि अदद्यात्॥ अन्ने स्तुमुराह॥ अग्नौ जावेत्तु विप्रस्य पाणवे वोपपादयेत्॥ यो ह्यग्निः स हि
 जो विप्रैर्मन्त्रदर्शिनः रुच्यते॥ तथा पाणौ विप्रस्य दक्षिणे अग्निर्वसतीति॥ अत्र कात्यायनः पित्रेयः
 पंक्तिमुर्वस्य स्तस्य पाणव न्निमाह न॥ हुत्वा मंत्रवदन्तेषां तस्मिन् पात्रे पुनर्निक्षिपेत्॥ अन्तेषां सर्वनाम्ना
 पितृद्विजपरांशः॥ अत्र केचिद्ब्राह्मणपदेन पठन्ति॥ तेषां प्रकरणं तोषितम्यते॥ हुतशेषं दत्त्वा हि
 जपात्रमालम्ब्य ह्यजपति॥ अत्र शां वपुराणं॥ सोदकेन पालिना॥ पात्रालं नै द्विजः कुर्यात्त्रिचित्रा
 न्नै ह्यजिघासिते॥ अत्र केचिद्वदन्ति॥ नाग्नौ करणं होमः॥ कार्यः तेषां तावत्सर्वस्मृतिपुराणविरोधः॥
 आह वैकल्प्यं च स्यात् विहिताननुष्ठाना तस्य वायश्च स्यात्॥ तथा च स्मृतिः॥ अग्नौ करणं हीनं तु श्राद्धं

नवतिचासुरे॥ तथाचमंडलैश्चनंराक्षसैर्भुज्यतेबलात्॥ अपवायीपितृरसर्वान्॥ मंत्रहानंयथाहकि॥
 अत्राग्नौ करणहोमेनसर्वेषांपितृगणानां तृप्तिर्दृशिता॥ अतः सर्वशास्त्रेषुहोमैर्विधानादवश्यंकार्यः॥
 पार्वणादिश्राद्धकर्मवत्॥ संध्यावेदनादिकर्मवदितिच॥ प्रकृतमिदानीमुच्यते॥ पात्रमालास्यजपती
 स्फुटं॥ ब्रिंतजपतितदाह॥ पृथिवीतेपात्रंघोः॥ पिधानंवालाणस्पमुखेऽम्॥ मृतेऽमृतंजुहोमिस्वाहेति॥ पात्र
 मित्येककचनंअविबद्धितं॥ उद्दश्यमामगमत्यात्॥ कृतशेषं ब्राह्मणायदत्तेतियत्॥ यत्संमार्गवच्चेति॥
 तेनप्रतिपाद्यमानं॥ कार्यः॥ दर्शितं च शां बपुराणादिवाक्यं॥ तत्राभिधायामुक्तं॥ तेनघृताहुक्तमु
 न्युक्तं पात्रमालास्यसमंतात्स्फुटं जपति॥ पृथिवीते॥ पात्रमित्यादिमंत्रं॥ तदनंतरं यत्करोति तद्दर्श
 यति॥ वैष्णवार्थं चाप्यनुपावांगुलमन्त्रेनिधाय वाशब्देविकल्पार्थः॥ चत्रार्थवशेन पादपुष्पवशा रुक्॥ प्र
 श्लिष्टपठितं यजुः॥ तयो रम तरेण नखमंगुलमन्त्रेनीवेश्य जपेदित्यनुषंगः॥ अत्रशाधायनः॥ हव्यंर
 क्षस्वाहा॥ विलो॥ कव्यंरक्षस्वाहापितृणामिति॥ अत्रानापरिवेषणं॥ तत्रसाक्षिः पूर्वंपरिवेषणं करोति
 ततोऽकृतशेषा न्दानं॥ ततः पात्रालंकारादि॥ अनन्निमुद्रिजहस्तैरुत्तारोषं दत्वा प्रकृतं परिवेष्य पात्रालं
 कारादिकुर्यात्॥ पदिवेषणमुक्तामामपिहस्ताभ्यामाद्यत्परिवेषयेत्॥ प्रशंतचित्तं सतितंदर्नपा
 णिरशेषतः॥ इतिमह्यपुराणं॥ सति॥ नति॥ लैरतिधार्य॥ तथाचजैमिनिः॥ गद्याययद्यदधाततद्॥

विष्ये रूपसिच्य॥ हविष्या इति तिलानामारयेति॥ अत्रचमनुः॥ उजाभ्यामुपसंगृह्य यमन्त्रस्यवर्द्धि
 तं॥ वित्रो निके पितृरध्यायनशनकैरुपनिक्षिपेत्॥ वर्द्धितं परितं मुक्तं॥ उजाभ्यांचैवहस्ताभ्यांयदचंसु
 पदीयते॥ तद्विजनुपंत्यसुराः सहसा दुष्टचेतसः॥ गुणंश्चसुपशाकापान्ययोदधिघृतं मधुविन्यसेत्य
 यतः सत्यभ्रमा चैव समाहितः॥ गुणं जनाति॥ विन्यसेत्यदिवेषणार्थं स्थापयेत्॥ अक्षं नो जंचवि
 विधं कला निचपलापित्व॥ रुघा निचैवमोसा॥ निषानानि सुरजी ली च॥ रघुविशदाभवहायचिद्वः॥ इ
 तदुजं विविधं॥ उपनीय दुतत्सर्वशनकैस्तस्माद्विहृतः॥ परिवेषयेत्॥ प्रयतो गुणान्सर्वान् प्रयोनोदयेत्॥
 शनकैर्धोपयोगक्रमेण न सर्वं युग पुनः॥ यं यो चेत्तत्रैव सुस्ततद् दद्यादमरीरः॥ ब्राह्मणाः श्रवणाः
 उर्यासिहणमेतदीक्षितं॥ हरीत॥ कांचनेन तुपात्रेण राजतौदुवरेण च॥ दत्तमक्षयतां यातिरवडेनार्धक
 तेनच॥ विष्णुः॥ घृतादिदानेनैजसा निपात्राणि रक्ता पात्राणि कृष्णपात्राणि च प्रशस्तानि॥ बहस्यतिः॥ पा
 त्रेतुमन्त्रेपस्तश्राद्धे नोजयते पितृन्॥ तत्रघृतापुरोधश्च नोक्ताचनरकं ब्रजेत्॥ अयं निपात्यतु
 दतिः चैहीनमिः॥ लोहानां स्त्रीसकायसपाषाणहीनपात्राणि भय पात्राणि बर्जयेत्॥ यम आवर्क विष्णु
 नवति॥ यावत्स्विपयेत्॥ श्लिष्टं प्रक्षिपेत्॥ तावदक्षं लिपितं रोया वज्रोक्तं दद्यात् ६॥ चतुःश्रोतः समा
 पन्नहस्तोर्नो मार्यं घृतं॥ उजावधो ब्रजे यातां दाता नोक्ता न संशयः॥ उजा र्जयेत्॥ शोधयेत्॥ स्तुतं नखै

श्वतुर्जियोद्घात्माणिना घतं ॥ दाता पु एतं चाप्नोति भोक्ता पापतरं व्रजेत् ॥ हस्तेन घतं भ्रूयं यदपि च दी
यतां तदपि भ्रूयं शीतल मनो भ्रूयं भ्रूयं ॥ पदिवेष्टितं नवति ॥ भ्रूयं ॥ शंख लिखितौ ॥ आल एण आन गुण दोषौ
ना भिवदेयुः ॥ अरुतं न ब्रूयुरन्यो न्यूनं प्रशंसेयुः न पात्रौ न प्रभूतमपि ब्रूयुरन्य न हस्त संन्यायाः ॥
यावद्भूमौ यावदति ॥ प्रशस्तं यावत् शोभंतावदंति पितरोऽप्यत्र फलमलपानकेभ्यः ॥ हारीतः ॥ नपंत्या
विषमं दद्यायाचे न च दपयेत् ॥ देयलः ॥ न चात्र श्येनकं कादीन्यक्षिण ॥ प्रतिषेधयेत् ॥ तदूपाः पित
रस्तत्र समायांतीति वैदिकं ॥ तत्कालागतोऽति पित्राक्षिण संमन्यो प्रवेश्यते तैः ॥ संमतिः ॥ कार्याः ॥ तथा
च शातातपः ॥ आतिथ्यरहिते आदेयं न तोयः ॥ बुधदिनाः ॥ तथा तेनाग्निः न पाके न पापयोनि व्रजंति ते
इति प्रत्यवायुः ॥ उक्तयोः शारवायोः भुक्तं पितृभ्यो न निवेदितं ॥ तदनंतरं प्रतीक्ष्यंते ह्यसुरा इष्टं चेतसः
तस्माद्भूयं हस्तेन कुर्यादन्नमुपागतं ॥ नोजनं वा समालस्यति ह्येदुष्टेषु पणदिनाः ॥ बौधयनः ॥ आद्यं
तयोदयां च सने सर्वत्र न पश्यति यथा विधानं ॥ यस्तु यमः भुक्ता पुनर्भुक्ते यच्च तैलाभिघारितं ॥ रज
स्वलाभिर्षट्पंतै रक्षां सिगच्छति ॥ केशकीटावप न च चरतं मृजिर वेक्षितं ॥ रुक्षितं चावधृतं चत वै
रक्षां सिगच्छति ॥ भुतं यस्योपरि च वपुः न वः ॥ रुक्षितं उपरि संनिधौ वायुस्य रोदनं कृतं तत् ॥ अवधृतं
वस्त्रेण ॥ तथा हिनयस्त्रेण वधृतं येते ॥ अथवाः नस्यैवावधृतं न कृतं नस्यतत् ॥ तथा विधिः

नमनिष्ठानं मंत्रही नमदक्षिणं ॥ अथ रुपाहुतं दत्तं तद्वै रक्षां सिगच्छति ॥ निष्ठुक्तं श्वैव यः आदेयत्वं
चित्परिवर्जयेत् ॥ पितरस्तस्य तं मासं नैराशं प्रतिषेधे ॥ इति ॥ शातातपः ॥ अर्धं भुक्ते तु यो विप्र
तस्मिन्प्राज्ञे जलं पिबेत् ॥ तदूक्तं तस्मिन्प्राज्ञे शेषं दद्यात्तथासुरं ॥ इत्येव आदयो नियमा यजमान
स्य नो कृणं च मथा संनवं द्रष्टव्याः ॥ एवं सति द्विजैर्यथा विधिबलिना दद्विधिना भोजनं कार्थं ॥
अत्र प्रस्तावेनः संकेत्यकार्यः ॥ तत्र प्रथमं तावद्विश्वेदेवा इदमन्नं यदुत्तमं दद्यात्तस्य मितं तत्ति
पर्यंतं तस्यैव तस्यः स्वाहेति ॥ ततो मुकसगोत्रा अस्मत्पितृपिता मरुप्रपिता मरुः ॥ अमुक अमु
कशर्मा इदमन्नं यदुत्तमं दद्यात्तस्य नंतत्सर्वं तस्यैव तस्यः स्वधेति ॥ प्राता महानामयेवं संक
ल्पं कुर्यात् ॥ ननु बहवः प्रति हरुषं पथक पथक संकल्पं कुर्वन्तो दृश्यन्ते ॥ कथमत्र तत्रेण क्रियते ॥ तदु
च्यते ॥ कात्यायनवाक्ये दर्शनात् ॥ तत्रं क्रियते ॥ तथा हि ॥ अर्घ्यं हि ॥ दत्तं यो दके वै वपि उदा नेः वने जने
तैत्र्यस्पृष्टिनिवृत्तिः ॥ स्यात्स्वधर्माचन एव चेति ॥ अत्र तत्रं विवक्षितं रुक्तेति नान्न संकल्पादिषु तत्रता
शक्यते विषे ह्यतस्तत्र त्वं भुक्तमिति नित्यं आदेयं तस्य भुक्तं तेनापि ॥ पितृभ्यः इदं नित्यं त्वा स्वधर्मा
रमुदितयेत् ॥ अन्नसमीपे उरु कं त्यजेत् ॥ तदुक्तं तदुर्ध्वं निनयेदयः ॥ विष्णुपुराणेपि ॥ आर्चं सम चितै
दं पितृभ्यो नाम गोत्रतः ॥ यदा हारास्तु ते प्रातास्तदा हारा त्वमेतितदिति स्मृतं तत्र विधानमिति ॥

29

सहस्रलक्षो दत्वा अमुं जपेत् ॥ सर्वेषां ब्रालणानां हस्तेषु सहस्रलक्षं दत्वा सा वित्री मधुयाता इति ।
तच्च जपित्वा ब्रालणानां ननु ज्ञानं नृपं ध्वं अमुं नृपं तद्वत्पुत्रा अस्तु ब्रालणेषु जपेदिति । किं तु जपेदित्याह ॥
य्या इति पूर्वोक्ता वित्री तस्यां चैव गयत्रं पित्र्यां च संहितां माधुच्छं दसी च स्वर्गी लोके महीयते । दत्तं च स्यात्त
यं नवति । अत्रादिमहा व्या इति तांसा वित्री तस्यां चैव यदुत्पन्नसाम । पित्र्यां च साम स ६० हितां ॥ यद्वा उप वि
श्रुतिरित्यादि नाना स्थान स्वर्गुत्पन्नानि सामानि माधुच्छं दसी च ६६ ६० च नृप जसेत्यादिनां नास्तीति स्वर्गुत्प
न्नानि सामानि मधुब्रालणं वा जपेत् ॥ भुंजानानां ब्रालणानां त्रैपीन्द्राणां अक्षयां तृप्तिमुत्पादयति ॥
आत्मनश्च स्वर्गलोकं प्राप्तिं साधयति ॥ अत्रायं जपः ॥ किमुपर्वतिना कार्यं तत्र प्राचीनावीतिनेति संदे
तत्रोपवीतिना कार्यः । कुतो ॥ अमुं यसा धनत्वाज्जपत्वा ब्रालणयज्ञं वेदिति ॥ एवं प्राप्ते निधीयते । अजपः
प्राचीनावीतिना कार्यः । पितृप्रीतिं करत्वात् आत्मनश्चा अमुं यसा धनत्वात् ॥ आश्वकर्मवत् पितृणां य
त्किंचिद्विक्रियते तदपसम्येन । तथा च ऋतिः ॥ प्राचीनावीते पितृणां पितृणां ॥ अस्तु ब्रालो वि पितृणां प्राचीना
वीतिना साह । किंच पिंडपितृयाज्ञं प्राचीनावीतिना जपः ॥ क्रियमाणे दृश्यते ॥ नमो वः पितर इत्यादि ॥
एवमत्रापि पितृजपत्वेना अमुं यसा धनत्वात् अपसम्येना चित्तोपः ॥ अत्र मन्वादि निरपसम्येन स
माप्तिपर्यंतं सर्वं दर्शितं ॥ तस्मिंश्चाल्याऽन्नं प्रकीर्ययेन्निदग्धा जीवा वैष्णवग्धाः कुले मम ॥ भूमौ द

29

तेन तद्व्यवृत्ततायां उपरां गतिमिति ॥ तत्सिंहात्वात् तत्तान् ब्राह्मणत्वात्वाक्यं यदाहीयमानं न गच्छे
ति ॥ अन्नं च बहु विधते तदा शाखा तत्सिंहेषु विकरन्त्यय इति नोपदि ॥ सार्ववर्तिकमन्नाद्यं संनीया ज्ञाप्य
कारिणः समुत्सृजेद्भूतवताममग्रतो विकिरन्नु विगायन्ती मधुवाता इति ॥ तु चंजत्वाः पसव्ये नानं वि
किरेत् ॥ अग्निदग्धा अनेन मंत्रेण अत्र ब्रह्मपुराणं ॥ ततः प्रज्ञा व्यहसौ तु तथा च म्यहदिं स्मरेत् ॥ अत्र
शाखायनो विउपस्य शर्माह ॥ अन्नं प्रकीर्य मधुर्या तदाह ॥ स ह स ह ह पो ह स्वा शेष मन्ने मनुजास्य ॥ स
ह स ह ह च मनं दत्वा नु तशेषं अनुज्ञाप्य तत्ताः स्मेति दृष्ट्वा दिजै सु तत्ताः स्म इत्युक्तः शेष मन्नं बहु विध
त इति ॥ उक्ते इहेः सह नु ज्यतामिति ॥ दिजै रऽनुज्ञातः ॥ पश्चाद्वह्यमाणं करोति ॥ अत्र केचिदेह ब्राह्मण
नुज्ञां मन्यन्ते ॥ अन्नं प्रत्य संस्कार त्वेनोपकारकत्वाद् अनुज्ञानस्या तत्रै केनापि कृतं न वतीति ॥ तत्के स
र्वप्रश्नस्य प्रयोजनान्तरदर्शनात् ॥ नृसिंहा व सर्वसाधारणी सा स वन्मिति द्रष्टव्याः ॥ शेषानुज्ञानं तु
सर्वेभ्यः सकाशात् प्रार्थनीयं ॥ विप्रार्थत्वात्पाकस्यात्यन्ते ॥ विप्रै च तेन सर्वे नियोजिताः ॥ अतः सर्वे प्रष्ट
व्याः ॥ अनुज्ञाप्याश्च वैश्वदेविका अविदिताः ॥ पितृणां मारुतभृता अतः पितृपाक मप्युपजीवन्ति ॥
अतो न्नं संस्कारमात्रमनुज्ञानं ॥ तथा च यमः ॥ यथा ब्रह्मस्तथा कुर्यादनुज्ञातस्तत्तै दिजै रिति ॥ सर्वा

नस्पदक्षिणोपज्ञ इति श्रुतेः सा च पित्र्ये । रजतं देवहिरण्यं देवतां च लं च देवमिति । तदनंतरं प्राञ्चस्यो दम्भ
 रवोवा नत्वा मन्त्रपुराणे विशेष दर्शनात् । शिखो गच्छति । ताश्च सन्नेति । त्वे । स्मादेव यज्ञोपका कास्ताः ।
 सतासो नो जिबुं तां वेदाः संततिरेव च ॥ अत्र च नो माय्यगम कुरु देव च नो स्ति तु के अनं च नो बडु न वेदति धी
 श्रु जनेन । हि । याचिताः रश्मिः संतुमा चया चिप्य कंचन । एता एवाशिषः । संतु सं त्वितु के प्र । हि स्युस्ती लिज
 पने कं पूर्वं वा च येत् ॥ ब्राह्मण पात्रानि तिष्ठंते विशे म इ ति स्वस्ति वाच्य इत्यादि आशिषः प्रतिगच्छ वाजे वाजे व
 त वाजि नो नो धने पुषि प्रा अमृता कृतज्ञाः ॥ अस्म मध्वे । पिव तमा स्य ध्वं रता पात पयि चि देवयानेः ॥ आमा वा
 जस्य सवोजगम्या देमे वावा दधिनी विश्वरूपे ॥ आमां गतां पिवराम तरा चा मा सो मो अमृ तत्वेन गम्यात् ॥
 इत्यासी मांतमनु ब्रज्या निवाधे प्ररक्षिणी कृत्य वाम देव्यं गी त्वप्रविशति ॥ अयमर्थः प्रागुक्ता मेवमाशिषः प्र
 तिगच्छ वाजे वाज इत्यनेन धुर्यस्य विप्रस्या गुह्यं गही त्वात्ताप्ता नु रूतपवहिः । शुचौ देशे ब्राह्मण न वृक्षां प्र
 दक्षिणं धरां दद्यात् ॥ आमा वाज इति मंत्रेण पश्चात्तासी मांतमनु ब्रज्या प्रलिप्य वाम देव्यं गी त्वा प्रविशेत् ॥ न
 तु कथमयं नमोज न ते सन्ने तथा न तस्या अवलम्ब ॥ शास्त्रां तरे पुर्वे प्री त्यर्शनात् ॥ तथा च कात्यायनसंज्ञं
 जेदेमं वा दक्षिणं त्रयं जेदेमं वा दक्षिणं दक्षिणं ॥ अस्ति चात्र ब्राह्मण नेदः ॥ पित्रादि देवता नैरश्वातो वि
 सर्जनाद्या वावर्तत इति उच्यते ॥ इत्यनेनैविसंज्ञं त्रौ दृष्टः । इत्यनेनैविसंज्ञं त्रौ दृष्टः । इत्यनेनैविसंज्ञं त्रौ दृष्टः ।
 मंत्रः ॥ तथा चानुपसंज्ञं । अतिद्वयं वामं वाधिका रादि पूर्वपक्षं कृत्या सिद्धं तितं । सह कार्य परत्वात् । सह ।
 मंत्रोच्चारणं कृत्या दक्षिणं धीयत्वा असन्नियोगाच्च अतिद्वयं वामे वाधिका रादित्यत्र पश्चात्तिष्ठं तितं

सहकार्यपरत्वादिति ॥ अत्रापि प्रागुक्तं च सह मंत्रप्रयोगो धुर्यजे देवि । देवसवितरिति प्राकृतेन
 कुरु मिति उत्तरकाले एवमत्रापि ब्राह्मणदिनैः जेदेपि सह मंत्रप्रयोगः । कात्यायनेनापि तत्र द
 क्षिणं दक्षिणं तानात्र तं त्रयं निवृत्तिर्दिशिता । अतस्तत्र तानात्र तं । ननु न च तु सह मंत्रप्रयोगः कथमे
 कस्य विसर्जने अपरस्य प्रादक्षिण्येन धराकरणे विनियोग इति भागः । उच्यते । शास्त्रांतरदर्शनादयं
 विज्ञातः आश्रितः । तथा हि मन्त्रपुराणे वाजे वाजे ति च जेप न कुशायेण विसर्जयेत् । उरपा कजं गही त्वा तु
 धरां दद्यात् दक्षिणं ॥ आमा वाज इति धुक्तेत्यादि । कात्यायनेषु । अंगु ह्यहं सत् । कृत्या धुर्यस्य विप्रस्य प्र
 लम्बानु ब्रजे ततः ॥ अत्रैकवचनं दिवक्षितं ॥ धुर्यस्यैकत्वादिति । आता इत्यनेनैव वा दक्षिणं त्रिं वाचं ॥ प्रायैकत्वेन
 अयमभिचारात् ॥ शास्त्रांतराणां शरणांतरा मित्वा त्वथे मंत्रव्यवस्थेति चेत् ॥ तदुच्यते ॥ तथा हि । छं से गगत्सु
 परिशिष्टं शायनः । पित्रमात्रं सुज्जमासीत् तदुत्तानं कृत्या वाजे वाज इत्यनेन मंत्रेण विसर्ज्य शुचौ देशे ब्राह्मणं
 स्तिष्ठन् रक्षणं धित्वा पात्रं गही त्वा अमा वाजस्ये तनेन मंत्रेण विप्रान् प्ररक्षिण्य दिवि आनुज्ञाप्य वाम देव्यं गी त्वा
 प्रविशति इत्युक्तं मोदर्शितं । स्माभिः अपरमपि दक्षिणं किंचिदस्ति । पुराणवाक्य विना दर्शितं । तदत्र
 विस्तरजयात्तदुत्तानं वाक्यानि । नोक्ता निन पुनः सशक्तत्वादिति ॥ अविष्मति च विदुषां संवाहः । पिंडं प्रतिपत्ति
 स्वस्वगृहोक्ता इत्यादि ॥ अथ आसोत्तरकालीनः कर्मकर्मोऽस्माभिः प्ररक्ष्यते ॥ तत्र वैश्वदेव वलिहरेण ततो हं
 तकारः पितृणां तु विकल्पेन नित्यक्रिया । पश्चादिष्टैः सह नोजनमिति । दक्षिणं ब्राह्मणं नित्यं न तं विष्णुं

राणं राहुराणं च ॥ ततश्च वैश्वदेवाभ्यां कुर्यान्नित्यक्रियां बुधः ॥ भुंजीयाच्च संप्रज्य च स्वबंधु नीरायवान्
 मरुपुत्राणोपि ॥ पिंडपितृयज्ञाचार्यश्राद्धोत्तरकालं ॥ वैश्वदेवं ततः कुर्यान्नित्यक्रियां पितृकर्मणि ॥ इष्टेः
 सह ततः शान्तो भुंजीत पितृसेवितं ॥ तथा तु पत्नी तापत्नी कान्तिश्रद्धा दीनां श्राद्धोत्तरकालं ब्राह्मणविसर्जनान्
 तदं ॥ पुनरुक्तं ॥ निवृत्तिप्रतिपत्त्याद्यपर्युक्तानि समंत्रवित् ॥ वैश्वदेवं प्रकुर्वीत नेत्यकं बलिमेव च ॥ तथा अथ न्या
 दार्यश्राद्धोत्तरकालं ॥ कालं मनुः ॥ उच्छेषाणं तु तत्तिष्ठेद्यवद्विप्रा विसर्जिताः ॥ ततो गृहबलिकुर्यादिति धर्ममिव स्थि
 तः ॥ गृहबलिवैश्वदेवादि सप्तस्तन्याहिकमित्यर्थः ॥ अन्वाहार्यश्राद्धोत्तरकालं व्यासः ॥ काष्ठाजिनिः ॥ अन्वा
 हार्यश्राद्धोत्तरकालं ब्राह्मणं ॥ गृह्येनो वैश्वदेवं धत्तु नैकं त्यक्तं च करोति स इति ॥ सुमंतज्ययराश्राद्धं पितृयस्तु
 हंशतुमिच्छति मानवः ॥ वैश्वदेवं तदा कुर्यान्नित्यक्रियां च कर्मणि मैत्रायणी यपरिशिष्टं ॥ गोत्रिनस्यापिश्राद्धोत्त
 रकालं संमतो वैश्वदेवः ॥ तथा हि सर्वस्य त्वेवान्नस्येतात्त्वलीनं हरेत् ॥ पितृस्य वा स्वस्य पतनस्य वा पार्थस्य वेस्य
 वत्तावत्या कुराज्येन श्रयते ॥ न चास्मत्तोपि परिकल्प्यते इति उक्तं ॥ कल्पनायां प्रमाणं नावात् ॥ तादृश्यं तदुत्त
 रकालं मप्यस्ति ॥ चथाग्नेयं चतुर्द्विकीरोतीत्यत्र सगवान् कार्तिककाशे पि ॥ स्य हं नादृश्यं उत्तरकालं कल्पते ॥ त
 था हि ॥ कर्मत्वं हि श्रितावस्ते प्राप्तेतादृश्यं कल्पते तितत्र वदन् किंच ॥ निरुप्य हविस्मस्मादस्य स्मैव न हिरूपते ॥
 इति ॥ तथा गस्त्य ॥ इष्टाय हविर्निरुप्य मरुद्भ्यः संप्रदिश्यां चकार स इष्टं एव पदिदेव्या चक्र ॥ इत्यादि वा यन पर्या
 लोचना चोत्तरकालता वगम्यते ॥ आदेश्य स्ते निर्वापो वायुपुत्राणो ॥ श्रयते विनृणां निर्वपेद्भूमौ स्तूपी वा दर्श
 संस्तुतो ॥ स्मृतिष्वपिश्रयते निर्वापः ॥ प्रपंचितं चैतदेवैवानुचतौ नादतं ॥ यराश्राद्धं पितृश्राद्धं वैरातुमिच्छ

तिमानवः ॥ तदा पश्चात्पुनरुर्वीतनि कृते श्राद्धं कर्माणि ॥ तथा स्मृतिः ॥ आद्याह्निश्राद्धं शेषेण वैश्वदेवं समाचरेत् ॥ अस्मा
 निर्गृह्णाप्येपि तेन नेह मृत्यते ॥ ताता वैश्वदेवं तत्त्वानित्यक्रियां कुर्यात् ॥ अत्र मार्कंडेयपुराणे ॥ नित्यक्रियां पितृणं
 तु कंचिदिच्छंति सत्तमा ॥ न पितृणं तथैवान्ये शेषं पूर्ववराचरेत् ॥ एष काकेन तस्य ये केचि सर्वं च पूर्ववत् ॥ इति प्रा
 ग्दर्शनं रुतमिति ॥ अत्रान्यथा श्राद्धं पितृणं प्रा ॥ तलं मातामहानां चानुक्तमपि शास्त्रांतरदर्शनात्कर्ममिति
 न विरोधः ॥ शेषं पितृक्रियाभतिरेकेण पितृज्जादि पूर्ववदिति केचित् ॥ इति गोत्रिजीयश्राद्धकल्पनाप्येदि
 तीयोध्यस्यः ॥ एवं तावत्पार्वणमाश्रावस्यं श्राद्धं सप्तस्तथा वानां प्रहतिरुत मुक्तमि ॥ पानि वैरुतिमेकोद्विष्टं
 दृश्यमिति ॥ तदनंतरं स पिंड उच्यते नंतरमासु दृष्टिकमिति प्रागेकोद्विष्टमुक्तं ॥ अथैकोद्विष्टश्राद्धकर्मप्र
 श्नं तदतिवाक्यशेषः ॥ एकमुद्विष्टं दृश्यं दृश्यते श्राद्धं देकोद्विष्टं तज्जाने मितिकमुच्यते ॥ एकं पवित्रं एको ॥ धर्म
 कः पिंडः प्रहतिवद्विहतिर्न वत्पत्र सर्वातिदेश समासः ॥ प्राप्तविशेषकचनं ॥ तत्रैकं तं तु कं पवित्रं कार्यं ॥ एकं
 चार्धं पात्रं एकं पवित्रं ॥ जोरातयः ॥ नन्वेकं पवित्रमिति नैकं तं तु कनात्र विधीयते ॥ त्रित्वे सामान्यतः प्राप्ते सत्ये
 कत्वं विधीयते तदस्य माथयित प्रकृतेः ॥ धर्मात्रे पवित्रं द्विर्न तं तु कं दृष्टं तदत्रापि कार्यं ॥ तत्रापि कार्यं चेत् ॥
 उच्यते ॥ अद्विंशन्मते वाक्कां स दर्शनात् ॥ तथा हि ॥ देवेषु विवेदेवानां पात्रे तत्त्वापयः क्षिपेत् ॥ शनो देवी र्यवो
 सीति यवांस्तत्रापि निक्षिपेदित्याधुना पितृपात्रे विशेषोचंति लोसीतिति जानक्षिपेत् ॥ इति हि तं तु क
 तासि ॥ तत्रोच्यते प्रकृतौ द्वित्वं तावद विवादस्ति ॥ तत्रैवं सति प्रकृतौ च द्वित्वमुक्तं ॥ तद्वैकोद्विष्टे नि

विधत्तेन पुनरर्चनं संवर्धयति निषेधः। अर्चनं निषेधेनापि तन्निषेधोपपत्तेः। अर्च्यं च तिरं हनिवर्त्तमानं
 सपवित्रमपि तिरं यथापि उदयमवनेन नास्ति युक्तं। किंच विशेषणमेकत्वं तत्र व्यपघेदकं एकत्वं चानेकतां
 व्यवहिनत्ति साचोक्तं असंज्यमानातिविधत्ते। एकोऽर्थ इत्यनेनार्च्यं यं पवित्रोऽकारित्युक्तमपि प्रतिषिद्धं। ए
 कश्चार्थः पवित्र इत्युक्त उद्घाटित्युक्तं अयुतः। तत्रैकं पवित्रमिति द्वितं तु कता व्यावर्त्तिता। अस्तिसार्धं ये
 विभूतस्तथैव चरितार्थमेकत्वं नासंज्यमानं अकृतं पवित्रांतरव्यावर्त्तकं न विष्पति। तथा हि यद्यर्चनं संवर्धि
 पवित्रविधि कृतये एकत्वं न एतत्ततः शशश्रेण निवारकं किं न स्यात्। इत्यसर्वत्र निवृत्तिः प्राप्तिरुचिकात्पत्तावा
 दिशेषाः च न हि दृष्टो द्योतयि। तस्मादेकं पवित्रमिति द्वित्वनिषेधेनैव तं। एकत्वं तु कता कार्येति। एकोऽर्थ इति द्विती
 यो निर्वाहः कृत्वा प्रथमस्यावस्थानं बोधयति। एवं सति यत्प्रथमस्य प्रकृतौ न्युज्जता प्रतिषेधो नावात्। द्वितीया
 श्रुतेः। आध्यात्मपगमाच्च। संस्त्रवाणं समवनयनस्य च्छाप्रत्ययप्रतिपाद्यत्वेन संस्कारत्वात्। प्रतिपत्ति कर्मात्ता
 सा च विद्यमान इव संयुक्ता किंच यदिव च न विना पितृ सुखत्वमत्र प्रतिषिद्धते तर्हि हि एतेन नम पि नत्राप्रो
 ति। न्युज्जो सरुहुता नरुत्वा एतद्विधीयते। एवं सति यत्वे श्चिद्विज्ञोक्तं संस्त्रव समवनयनात्वात्। अथ मपा
 त्राजावाच्यनार्चपात्रारस्त न्युज्जतेति। तदुक्तं युक्ता निरुक्तं वेदितव्यमिति। नावाहनेन यो करणं नान्नविश्वे
 देवाः। अत्रैको हि ऐश्वर्ये का वाहनादिकार्यं। स्वदितमिति तत्प्रश्नः। तत्तान्त्रालं नृत्वात्वा सरुत्वे
 रुद्रपोरत्वा स्वदितं न वद्विदिति क्रियात्। रुद्रस्वदितः मस्मान्निदिति प्रतिवचनं कुर्युः उपविंति हतामित्य
 सत्यः स्थाने। येनामुद्विष्टं तेनामस्त्युप मस्त इत्यस्य स्थाने यस्याद्विष्टं तस्योपविष्टता मिति क्रियात्। उ

पतिहता उपति हतुवाप्रतिवचनमिति। अजिरम्पतामिति विसर्गबीसर्जनस्थानेऽजिरम्पतामिति क्रियात्।
 अजिरताः स्मृतिप्रतिवचनं एष स पिंडीकरणेतरकाले याम्येको हि ऐश्वर्ये विसर्गोऽप्युः। अत्र प्रचेताः स्वदि
 तं वाच्यं सहेदिति। वाशब्दो विसर्गशीः प्रकृति निषिध्यर्थः। अश्रुतायने विशेषोऽस्ति। स्वस्त्वस्तु विसर्जे देवं
 सरुत्वाणववर्जितं। तथा नु दिश्य हि प्रेतस्य सर्वं नैव विधीयते। इति। तथापि तशब्दं न कुर्वीत पितृहा वोपजायते।
 अत्र नवश्राद्धादृशाहिका उच्यते। अथ श्रंगः। जायेतैतैतस्त्वैपिंडं यत्तत्तस्य हरकमिति। एका दशाहेतु क
 हस्यतिना विशेष उक्तः। वस्त्रालंकारशाय्यादिपितृर्थाहनादिकं। गंधमात्यैः समन्युर्ज्यैः श्राद्धोक्तेस्तर्पयेत्।
 अत्र बाह्ये एका दशाहश्राद्धविशेषः। सत्तत्रमुष्पात्रमुपानहौ। वाससीभंगुलिमुद्रिका मंजुनं चत्वा प्रणिपत्य प्रसा
 दयेत्। नमस्कारेण विसर्जयेत्। मासिकादिश्राद्ध निमंत्रणे चाराहपुराणे विशेषः। अः करिष्य इति ज्ञात्वा ब्राह्मणं
 त्रणक्रियां। गतो सिदि। अजो कत्वं तस्येति हितात्म्यः। मनसा वायुभूतेन विप्रेत्वाहं नियोजये। पूज विष्णुमि योगेन
 एवं विप्रं निमंत्रयेत्। अत्र प्रचेताः। एको हि ऐश्वर्ये पात्राजस्यजपति। नाशिवः प्रतिगृहीयात्। आपस्तंबः। नवा
 निद्व्यालिचेधनं संस्त्रिप्रतेयेषु च नुज्यते। तानि नुक्तवाः श्रो दधात्। अत्रैव वलः। एको हि ऐश्वर्ये तशेषं ब्राह्मणेभ्यः समु
 र्जयेत्। ततः स्वयं च भुंजीत उपनमं गलनोजनं। अत्राश्वजायनं यद्विशिष्टं। एको हि ऐश्वर्ये सवेषु नस्य धना निरम्प
 तां। एको हि ऐश्वर्ये उष्य अमुशब्देन विधत्ते। अमुशब्दो ये चत्वा मन्त्राविति नकार्यः। अनुदिश्य हि प्रेतस्य सर्वं
 त्रैव विधीयते। अनुदिश्य प्रेतशब्दमुच्चार्येत्यर्थः। तथा च स्मिन्नावेपु राणे वा विभेदे वा न लेनिरे। आ

23

[illegible]

यां तथा च व्याघ्रः॥ आनंसा कुलधर्मिणं पुंसां चैवायुषं हृष्यात्॥ अस्ति ते श्वशरीरस्य दादशाहः मंशः प्रशस्यते॥ तथा वि
सुरादि॥ एवं स पिंडी करणं मासिकार्थं वि॥ न न्वयं स पिंडी करणं पक्षः॥ सान्निविष्यो निरन्नेः संवत्सरे हृतेः॥ अधिकार
इति नियमः॥ न च्याघ्रविस्वादिवाक्यानां साधनत्वात्॥ न विशेषः॥ शक्यते वृत्तं प्रमाणं तावात्॥ कुलधर्म्यायुक्षया
दीनां चानन्नेरपि संजवात्॥ दृश्यं ते चानन्नेः रण्यायुः क्षय्यायुः विष्णुना पुत्रे नः केवलं मनन्नेः श्रुत्या पक्षकर्मो द
र्शितः॥ मंत्रवर्जो मृगाणामिति वदतां पुंश्च महायज्ञादिकर्मकलापो ग्रहे परागादि श्राद्धविधिश्च दुर्गं विष्णोः साधनं लो
स्ति॥ अमृतं कर्मलोकपरिहाराय यत्कैश्चित्परां कल्पितं॥ प्रसीतपितृकः पुत्र एका दशाहा दनेतं दाययः॥ पित्राजी वनाद तं
तेभ्यः पुत्रः॥ स पिंडी करणं यावद्दादित तस्मिन् शिखा नृजिह्वतयाः नृजिह्वकल्पेनोपेक्षणीया॥ प्रमाणं तावात्॥ अ
तो नात्मनः प्यं वत्सरेया वत्सर्मलोपः कर्तुं युक्तो वापि मृतस्य पित्रादेः प्रेतलोकावासश्चिदंकारं चितुं युक्तः प्रतिदिनमायुः
हृत्वात्॥ शरीरास्ति ते श्वः॥ श्वः कार्यं मक्ष कुर्वीत मृगं देशे चक्षुः करणाद्दृष्टं कर्षी विक्षुताद्विक्रयश्चाप्यर्थं संपत्तेः श्रुता
पक्षपक्षे होऽश्वे जनः न नृते वत्सपक्षः स पिंडी तां मात्रं स्यात्॥ न मासिकानां नाप्युदकुं न स्य॥ तथा च याशे वत्सः॥ अर्वाक्स
पिंडी करणं यस्य संवत्सराद्भवेत्॥ तस्याप्युत्तं सोदकुं न ददासं वत्सरं द्विजेदिति॥ तत्रोच्यते मासिका सुदकुं नाश्व
मपक्षं ते मासिका पक्षपक्षे तावच्छं लेगपारशिष्टं कात्यायनः॥ एका दशादिनिर्वस्य हर्वि आदानिषोडश॥ प्रकु
र्वीताग्निमानुत्रापाता पित्रोः स पिंडी तां॥ ननु स्यान्नेरेषोपक्षः आत्मा तो निरन्नेः॥ तत्र सर्वसाधन एपात्॥ तथा च
वृद्धवत्सिहः॥ आदा निषोडश दत्त्वा न कुर्वीत पिंडी तां॥ तद्दाने त्वं ते प्रेतः पितृत्वं न प्रपद्यते॥ किंचोत्तरकाले निजे

क्षेप्यस्ति॥ तथा च संज्ञे ग प रि शि लं का त्या य नः॥ स पिं डी करण दूर्ध्वं न दद्यात् त्रि मा सिकं॥ तथा शा ता त पः॥ अ
 न कि सं व स रं रा द्धौ दूरे सं व स रे वि वा॥ य स पिं डी कृ ताः प्रे ता स्तेषां उ त र य क्रिया॥ ए वं व स ति य ए व म प्रा रु तः॥ न
 मो वि हितः स ए वा प क र्ष प ह्ये वि का र्यः॥ तथा च मा श चिः॥ मुर वं आ दं मा सि मा सि अ प र्या सा व नुं प्रति॥ वा द्या हे न वा
 नो ज्वा ए का हे वा द श पि वा॥ द्वाद श गृ ह णं॥ जो ड श आ दौ प ल द्वा ण यं॥ वि सु श्रु॥ सं व स रा म्पं त रे च द्वा वि मा सो न वे
 त दा सा सि का र्थे दि नं मे कं व द्धि न ये त्॥ अ य म र्थः॥ य दा पु त्रा दिः सं व स रे दू र्ध्वे स पिं डी कृ तं कुर्यात्॥ त त प्रति मा स
 क्रि य मा र्गो॥ ५ धि क स्य मा सि क स्य स्व र ण ने ए व व द्धि र्य दा त्व प क र्षे मा सि का दी नां त दा धि क मा स स्था ने ए क स्य मा सि क
 स्य व द्धिः का र्यः॥ ए ते नो द कुं नो व्या र म्मा तः॥ य दा पु न र्दं शे धि मा सो न व ति॥ त दा त त्रै व मा सि का न्यु द कुं न च स र्वे स मा ण
 स पिं डी कृ तं कुर्यात्॥ अ प क र्ष प ह्ये वि स र्वे त त्रै व स मा प र्ये त्॥ प्रे त का र्ये ना धि कं कुर्यात्॥ तथा च ल यु हा री तः॥ अ स
 क्रां ते वि क र्त्तव्यं॥ मा डि कं ग्रा य मं दि जे॥ तथै व मा सि कं दू र्वे स पिं डी कृ तं तथे ति॥ उ द कुं न स्या प्य प क र्षे स्ति॥ तथा
 च वि सु॥ अ वा क्ति पिं डी कर ण त्पे तो न व ति वि त तः॥ पि त् लो का त स्या नं सो द कुं न प्र य छ त॥ अ य म र्थः॥ अ प क र्षा
 न प त्त प्य वा स पिं डी कर णे कृ ते स ति प्रे त त्व नि वृ त्ति स्त नि वृ त्तौ पि त् लो क प्रा सिः॥ तथा च॥ पि त् लो का त श्वा नं आ दि
 नुं नै स्व ध स र्गं॥ पि त् लो का त स्या स्य त स्या त आ दं प्र य छ ते ति॥ ए कं त दा क द्वा द शं ना स पिं डी कर ण प क र्षे स ति
 उ द कुं न ए क षे वि ज्ञा य ते॥ ए त च वा क्य द्वा यं गो विं द रा जे को क सि ति बो द्धं॥ तथा भू त वा क्य र च ना त्॥ वा क्य म पि अ
 लु लो म स्ति॥ तथा च स्तं द पुरा णं॥ सं व स दि क प्रे तो द कुं ना प क र्ष प ह्ये अ नं चै व स्व श ता नु सं र म्मा ल ताः॥ दि क
 स्य नु॥ ए त वं ब्रा ह्म णे स्तं द प टा तै नि क्रा यं च य त्॥ अ पि आ द शै ते दं तै रू द कुं नो वि न राः॥ द दि द्वा दुः श्वि न

स्तात भ्रमंति च नवाणं वे॥ तेनाप रु ष्य दा तव्यं॥ प्रे त स्या पु द कुं न कं॥ मा कं डे यः॥ आ म आ द नि द ता नि कु र्जं ते न मान
 वैः॥ न नु पा नो व त्प वि रो धः॥ त द्वा य ते॥ त स्य वा क्ये स्तै व यो ज न ना का र्यः॥ य स्य सं व स रा द्वा क्ति स पिं डी कर णं न वे त्॥
 प्रे त स्य य द्धं या व त्प दे य ले ना नं सो द कुं न वि हित म स्ति त द वा क्य स पिं डी कर ण द्वा त्॥ अ पि शि लोः य म र्गो॥ अ व श प दा
 त स्या त स्य किं च प्रे त श षो च्छा र णे॥ नो द कुं न दा ना त॥ स पिं डी कर णे त र का लं प्रे त श ष प्र यो ग नि धे ध त्॥ तथा च शा ता त पः
 स पिं डी कर ण आ दं॥ दै व र वं नि यो ज ये त्॥ पि त् ने वा श ये त त्र पु नः प्रे त न नि र्दि शे त्॥ स पिं डी कर णे त र का लं प्रे त नि र्दि शे
 शः का र्ये नै क स्य दा न म ति॥ तथा च ह रि तः॥ अ नं कुं नं च वि प्रा य प्रे त नि र्दि श ध र्म तः॥ स पिं डी कर णे त र का ला नु य त्तौ पु
 न ह री तः॥ त त अ न्ति वै प्रे तः पि त् सा मा य मा नु या त॥ विं स त पि त् लो कं च त तः आ दं प्र व र्त्त ते॥ स चो द कुं नः किं दृ ष क ले क
 स्य री य ते॥ उ त च्छा णं ए क स्य दा ने प्र मा ण चा वा त॥ आ द ध र्मे र शे षे स्त त त्स्व नि र्दि शे त पि त् र॥ इ त्या दि नि र्दि क्यैः॥
 स पिं डी कर णे त र का लं स म स्त प्रे त क्रि या नि वृ त्तेः दृ ष ग्दा न नि धे ध त्॥ तथा च पु न ह री तः॥ स पिं डी कर णे क ते दृ ष
 क त्वं नो पो प द्य ते॥ दृ ष क्ते उ त्ते प श्चा त्पु नः कु र्या त् स पिं डी कृ तं॥ स पिं डी कर णे त र का लं वि सु प्र न्ति जिः स र्वै रू
 द कुं न दा न स्य नि धे ध त्वा त॥ स पिं डी कर ण दूर्ध्वं न दद्या द्द कुं न कं॥ ते नो त र का ले शी च त द्वा द श धि क नि य मा सं न वः॥ ए वं
 स ति य स्य वा क्य स्य य था सं ग ति स्त तथा यो ज्यं॥ अ न न व आ द दि स पिं डी कर ण प र्यं त क मो वि धि वि व र्त्ति तो तो ५
 यो ५ न प क र्ष प ह्ये क्र मः॥ अ तः स ए वा प क र्ष प ह्ये दै व मा नु षो १ धा त ल त उ ल क र्ष प ह्ये वि का र्यः॥ कु त इ ति चे त्॥ औ
 त स्मा र्त्त न्या य वि रो धे च शि ल चार वि रो ध स्य॥ तथा हि जै मि नि ना मी मां सा यो वि चा रि तं॥ न त्र पं च मे ५ धा ये ज्यो ति
 शे षं प्र ह स्या ग्नि मा रु ता दूर्ध्व मा नु या जै श्व रं ती त्यु त्कर्षः॥ ति लं तं प स्युं प्र या जं ती त्य प क र्षः॥ त ना नु या ज मा न मु कृ ष्य

येसमाना इति दास्यां मन्मथायाय नोऽपि प्रेतपादादिदत्त्वा संसृजंति ॥ तदर्थं क्रमः ॥ पूर्वमेतपाद्यचतुर्थं शिंपेताय
 दत्त्वा नाग ॥ त्रयं पात्रं च त्रयेभ्यो जयेत् ॥ अहं ह्येव ॥ एवमर्था वने जने योरपि कार्यं ॥ तथा च ब्रह्मपुराणे ॥ तिलोदकात्
 वृत्तौ ॥ अथैतद्विप्रस्य हस्ते तु वृत्तं गंजं तं द्वादशैव ॥ ततः पितामहादिस्तत्तमं वैश्वपथकं ॥ ये समाना इति दास्यां तज्जपे
 तु समर्थयेत् ॥ अर्धं तेनैव विधिवेनाप्रेतायाश्च पूर्ववत् ॥ अपतेनैव विधितान् र्नामैः वने जने ॥ पितुर्दत्त्वा तु पिं डं
 तु दद्यात् तपा उपविवेत् ॥ दत्त्वा पिं डं नित्यं स्तुतुं श्या त्रेता यपाश्च तः ॥ तं तु पिं डं त्रिंशत्सुत्या आनुपूर्व्याथ संततं ॥
 निदध्या त्रिंशु पिं डेषु एष संसर्जनविधिः ॥ मां स्पेपि ॥ त्रिंशुः सध्वं ॥ डीकरौ ससेकजितयं पिता ॥ यदा प्राप्नोति का
 ले न तदा मुञ्चेत बंधवो नात् ॥ अत्र प्रेतपिं डं संसर्जनं न तं पुनर्ब्रूते ॥ सुचतुर्लोकस्तत्तां स्त्रीभिः कृत्वा प्रदूजयेत् ॥ ए
 वं चतुर्थाऽनुज्ञा पितो न वति ॥ अपरं च सर्वं पार्य एव कार्यं ॥ अथ जीवांतर्हता दी सपिं डतां ॥ तत्र मनुः पितामहस्तु
 वृत्तः स्या जीवे ॥ दाय पितामहः ॥ पितुः सन्नामसंकीर्त्यं कीर्तयेत् पितामहं ॥ पितामहो वा तच्छ्राद्धं जुंजी ते ता व
 वीश्वतुः ॥ कामं वा तनुं ज्ञातेषु धुक्तं तस्मै समाचरेत् ॥ तथा च यागमन्त्रं कर्त्तव्यं त्रिंशु पिं डः प्रवर्तते ॥ चतुर्थः सं
 प्रदाते तेषां प्रेचको नोपपद्यते ॥ विष्णुः पितरि जीवति यः ॥ आर्द्धं कुर्यादेषां पिता कुर्यात्ते ॥ पां कुर्यात् ॥ पितरि
 पितामहे च जीवति येषां च पितामहः ॥ पितरि पितामहे प्र पितामहं च जीवति नैव कुर्यात् ॥ यस्तु पितामहेतः स्या
 त् ॥ सपिं डे पिं डं निधाय पितामहात्तरं दास्यां दद्यात् ॥ यस्तु पितामहात्तरं दास्यां दद्यात् ॥ यस्तु पितामहात्तरं दास्यां दद्यात् ॥
 ह पितामहात्तरं दद्यात् ॥ यस्तु पितामहात्तरं दद्यात् ॥ सतस्मै पिं डं निधाय प्रपितामहात्तरं दास्यां दद्यात् ॥ पित्रनुज्ञाता
 यदा आर्द्धं पिं डं पुत्रो ददाति हि जीवंस्तत्राधिकारी स्यात् ॥ आर्द्धं पिं डं दद्यात् ॥ पिता जीवंस्तु पुत्रस्य ॥ आर्द्धं योज

नम हति ॥ दास्यां तत्र तु पिं डं स्यात् ॥ यत्र जितयं स्यात् ॥ मातामहानामप्येवं आर्द्धं कुर्याद्विचक्षणः ॥ मंजो हेतयथा
 मायं ॥ शेषाणामंत्रं वज्रं ॥ अत्र हारीतः ॥ जीवपितरिवै पुत्रः ॥ आर्द्धं कालं विवेजयेत् ॥ येषां वापि पिता दद्यात्
 पात्रे के प्रचक्षते पितामहे पिजीवी वै पितर्येव समाप्यते ॥ यस्तु पात्रं परिशिष्टं ॥ हो मांतः पितृभ्यो स्या जीवे
 स्थितं जावत ॥ पितरं नो जयित्वा च पिं डो निदध्यात्तरं ॥ येन्यः पिं डं स्त्रिता दद्यात्तेन्यः पुत्रो पितामहेत् ॥ न जी
 वंतमति दद्यादित्येषा नेगमी श्रुतिः ॥ जीवित्वा पितामहेन्युपपिता चानर्हितो न वेत् ॥ पितुरेकस्य दातव्यं मेव वा
 दुर्गमं पिता ॥ जीवित्वा स्त्रिता समा रोप्य मध्यमं तेन जेजयेत् ॥ दोषं डो ब्राह्मणे दद्यात् ॥ वं न सिवास्ति वेत् ॥ उच्यते
 स्पृश्यती तो तु जीवे चैव पितामहं यं डो निदध्यात्तरं नो जयेत् ॥ पितामहं निगमेयो वा जीवति पित्रांतं नो जयेत् ॥
 पिं डं स्त्रिता इत्येके स्तराचं स्मृतोः ॥ एतः पितृभ्यः स्त्रिता ॥ एतं के जीवतमजीवता वा दय मेवेति हिण्य केतुः ॥ क
 स्मा घृतविधित्वा दशस्यां गत्वा नमुजैवै त एका एतद्भागं करोतीति च श्रुतेः ॥ एकस्मिन् नमि जीवति प्रदानमि
 तिका दत्त्वा यनः ॥ अत्र प्रेते ग परिशिष्टं कात्यायनः सपितुः पितृभ्यः षड्विधिका रो न विद्यते ॥ न जीवंतमति क
 म् किंचिदद्यादिति श्रुतिः ॥ पितामहे धियमाणे पितुः प्रेतस्य निर्वपेत् ॥ पितुस्तस्य च वृत्तस्य जीवे चैव पिता
 महः ॥ पितुः पितुः पितुश्चैव तस्यापि पितुरेव च ॥ कुर्यात् पिं डं त्रयं यस्तु संस्तुतः प्रपितामहः ॥ जीवंतमति दद्या
 दात्येता वा नो दके धिजे ॥ पितुः पितृभ्यो वा दद्यात् पितृभ्यः पराश्रुतिः ॥ अत्र पिं डं विहं तय जे कात्यायनस्
 त्रं ॥ प्रोते यो दद्यात् ॥ जीवपितृको पिजीवांतर्हत जीव पितृकस्या हो मांतं मज्जरं नो वा न च वेत् ॥ जातक एव

नजीवंतमतिरुपात्तः। तिश्रुतः। अत्रपितृपितामहप्रपितामहाधिक्यरेपिंडवित्तयज्ञः। आश्वलायनसूत्रं। तस्मै
 तस्मै च एषां प्रेतासु रिनि। गणगणदिः प्रत्यक्षमीतरानर्चयेत्तदर्थत्वात्प्रतेमएवातत्विनिपुणी। यादिति। तो
 लि। त्रिपागुणत्वादिजीवांतर्हितः। आश्विनः सर्वेभ्यः एवनिपुणीयादिति जेतमः। त्रिपागुणत्वादिजीवांतर्हितः। आश्विनः सर्वेभ्यः
 जीवमृतानांचनपदे। मोनधिकारात्। नप्रत्यक्षं न जीवेभ्यो निपुणयात्। नजीवांतर्हिते सोऽनुयात्। जीवे
 भ्यः सर्वेभ्यः सर्वं तु सर्वं जीविनः। छंदोगपरिशिष्टं कात्यायनः कात्यायनोऽपि ब्राह्मणदिचर्हते ताते पति
 ते संजवर्जिते। कुरुमात्रं ते देवं येन एव दद्यात्सो। अत्र सर्वेषामधीनामुच्चावचानेकपक्षोऽप्यस्य
 स्य जीवांतर्हितमस्तस्यापि पित्रा देः सपिंडी करणप्राप्तिरिति प्रेता। तस्यावश्यं प्रेतत्वविनिवृत्तयेन तस्य क
 र्त्तव्यं। आत्मनश्चाभ्यासाय प्रत्यवायपरिहाराय च। तथा वाधिकारिः सः। आहुतं कुरुते तत्र तस्य न
 कर्त्तव्यं। अत्र त एव सर्वाभावे तु न पतेः। सपिंडीकरणधिकारो दर्शितः। तदवश्यं कर्त्तव्यत्वात्प्राज्ञांतरं।
 समाश्रित्य कार्याचारसपिंडीता। रूपाणां संभवा वस्त्रासं देहे समुपस्थिते। जोपा। जोपो नाथं यः स्यादित्यादि
 हुनिनापितं। ज्ञापकं चैव तं छंदोगपरिशिष्टं कात्यायनः। पितुः पश्चात्तं च त्वं यदि गच्छति। पो
 त्रैलेकादशाहदिकर्त्तव्यं आहुतेषां। संवसरेरे। एतेषु पक्षे यद्वद्विद्वि रापद्ये ते तनुवतोऽसौ स्यात्। न
 गच्छपदि। शशिष्टं। एवं मातुर्भर्तुर्भार्यायाः पूर्वमादिष्टाः। अहः। आत्मना तत्पुत्रो वा सपिंडुः शि
 ष्य एव वा। सपिंडुः क्रियां कृत्वा कुर्यादमुदयंततः। अमुदयं वद्वि आहं। सपिंडीकरणोत्तरं आहं। शंखः

पुत्राभावे तु पत्नी स्यात्सदस्यत्वाभावे तु सोऽदरः। जेतमः। पुत्राभावे सपिंडीमातृसपिंडी शिष्याश्च। दधुस्त
 दत्तावेकस्त्रिणाचार्ये। विष्णुपुराणे। पूर्वमध्वमाश्वक्रियाद्याहादिसपिंडीकरणताः। सर्वेः सपिंडी। दिनिर्नि
 यमेन कार्याः। उत्तरासु संप्रसदिकाद्यापुत्रपौत्रदौहित्रादिनिर्निर्गमनकार्याः। प्रेतस्य प्रेतत्वनिवृत्त्यर्थं। सर्व
 दामुदयाय जिः। अत्रपितामहजीवतिप्रपितामहादिभिः पितरंसपिंडीयेत। प्रपितामहे च जीवति वक्ष्यप्रपि
 तातहादिभिः। सपिंडीयेत। ध्रियमाणे प्रपितामहे पितामहे कर्त्तव्यं वक्ष्यप्रपितामहातिवक्ष्यप्रपितामहा वक्ष
 ति वक्ष्यप्रपितामहे। सपिंडीयेत। पश्चात्तमीरं प्रपितामहं। वक्ष्यप्रपितामहादिभिः। एवं मातृणां मा
 तामहानां मातामहीनांच। तथा चतरीतः। पितामह्यामित्यनुवृत्तौ तस्यामपि जीवंत्यां न स्यादिति च निश्चयः।
 यस्य पिता प्रेतः स्यात्सपिंडीयेत। निधाय प्रपितामहात्परं दास्यां दद्यात्। मातामहानामप्येवं आहुतं कुर्याद्विद्वद्वि
 मंत्रोहेन यथा स्यात्प्रतिनि। एवमप्यदप्युच्यते। एतेन ज्ञेयं तत्पितृभ्यः सपिंडीकरणं आख्यातमिति।
 तथा चास्यार्थदर्शनं शंखेनोक्तं। सपिंडीकरणं कार्यं कुलजस्य तथा धर्वाक्रियाद्याहादिसपिंडीकरणं दात्वा आहुते प्राप्ते
 त्रयोदशे। अत्र श्रुत्वा सपिंडी सपिंडीकरणं दर्शितं। सपिंडीयेत सपिंडीयेत सपिंडीयेत तावश्यं कार्या। तस्यैत
 त्वनिवृत्तये। आत्मनश्चाभ्यासाय पिता तदुपुत्रा पौत्रादीनां न सपिंडीतां कुर्यात्। ज्ञेयोऽत्राता कनिष्ठस्य अ
 तिस्रोहाद्यदि करोति। तदा सपिंडीकरणं विनैकोदिकं कुर्यात्। तत्राप्यनेन सपिंडीकरणेन न कायं आवस्ते
 वः। अत्र पुत्रादौ शंखेनोक्तं। किंचिच्छ्रिया वा पुरुषाश्च येन तेषामपि प्रदेयं स्यादेकोदिकं न पार्वणं। मित्रं च

न पुत्रस्य पिता दद्यात्। नानुजस्य तथा श्रुतः। यदस्ति हेनकुर्वीत सपिंडीकरणं विना ३

सिधो नरः॥ आरुनकुरुते तत्र तस्परः कृपित्वेति॥ कर्मलोपासनात्मा नरके पच्यते चिरं लोकगर्हा न वेतस्य
नास्तिक्यपुष्पसंश्रयात्॥ तस्माद्दिधरव संनात्क तं व्यंक्षोर्द्देहिकं॥ प्रेतानामुपकारार्थमात्मनोऽप्युदयाय च
ति कठसत्रं॥ मासिकानि पतंत कचातुर्मास्य वत्॥ अथप तंत कचातुर्मास्येषु कठ सत्रं अथप तंत कात्या त्रिग
तः कालोपरुदः कठं वा पुनराजिह्वमा ए इच्छ नृपां पवर्गलि न वंति पक्षी वा पितृ यज्ञस्य सप्तमी वा शु
नासीर्थे लव सत्तापवर्गलि न वंति॥ यथा चातुर्मास्यप र्वा पक्षी एवं मासिका नाम पि॥ तथा कालिका पुराणे
प्रेता संन जो ज नं सं व सरं या व त्रिषु द्वं॥ तेन स पिंडी करणे पित्र शेषान्नानुज्ञा नापी है॥ सं सह त र न जो ज
नं किं तु॥ तदंशु क व द्यो द वात्॥ यथा मासिकानं॥ तथा पि आरु षोडशस्या मध्य पति त्वा दिति सर्व म जि
शु कं बोद्धव्यं॥ अथ मातुः स पिंडी करणं॥ अत्र चंदोगप दिशि हंका त्यायनः॥ अत्र धंदोगपरि शिष्टं का
त्यायनः॥ मातुः स पिंडी करणं माताम ह्या सहो दितं॥ यथोक्ते नैव कल्पेन पुत्रिकाया न चेत्स तः॥ पुत्रिका उत्र
स्तु मातुः तं माताम हेन स पंडु येत्॥ तथा च॥ मातुः प्रथमतः पिंडं निर्वपेत् पुत्रिका सुतः द्वितीयं पुत्रि तु सस्या
स्तु तीयं पुत्रि तुः पितुः॥ तथा स्मृतं सत्रं॥ पितुः पिताम हे य द्वा स पिंडी करणं न वेत्॥ मातु माताम हत व दित्या ह
न ग वान्वः॥ अत्र व्यासः॥ मातुः स पिंडी करणं क्रिया ते स्वा जिना सहः॥ मातु कं वेत्कं पिंडं पेक्षी ह स विधा
नतः॥ अथ मर्यः पितरी जीवति पिताम ह्या दितिः॥ सह पिंडनं॥ की मातु र्म ते तु पित रि ते नैवै केन स पिंडनं॥
कार्य मिति॥ तथा च लौगाक्षिः॥ पितृ म ह्या दितिः॥ स्त्री जिम्मा तं रं तु स पिंडं येत्॥ पितरि धियमाणे तु ते नैवो

परते सति॥ तस्मिन्म न्नौ प्रहेत म्यमिति॥ यत्कृतं कैश्चिन्मातामाहा दिति म्मातुः स पिंडनमिति॥ तत्र निर्णयः
आत्मापि पु विवाहे पुया उठा क न्य का न वेत्॥ नर्त गोत्रे एव क र्त्तव्य व्या तस्याः पिंडो एक क्रिया॥ आसुरादिषु
चामे पु पितृ गोत्रेण धर्मी विहिते वा दिक॥ अथ हारीतः॥ स पिंडी करणे न ते दृष्टं न्नोपपद्यते॥ दृष्टं के तु क
ते पश्चात्पुनः कार्य स पिंडता॥॥ इति गोत्रि लीये आरु कल्प नाप्ये त ती यो ध्यायः॥॥ ३॥ अथा सुदधिके आ
हुं अथा नंतरं आ सुदधिक आरु कर्म णि य द्वा वति विशेषं प्रवि धानं तत्पद र्पते॥ युग्माना शये ल दक्षिणमु
पचारं नृजवो र्नाय वैस्ति जाये द धि वर राक्ष त मिश्राः पिंडा प्रविता महे स्यो माताम हे सः प्रजाताम हे स्यो व
दं प्रजाताम हे स्य स्वा हो च्यतां न स्य धं प्रयुं जी त सं प न मिति त सि प्रश्नः॥ अथ मर्यः॥ अत्र युग्मान् प्रालेण
रं जो ज येत्॥ आशु रवारः प्रादक्षिण त्पेन परिचर्या यथा देवानां देव र्श्व र्श्व क म्पु पक्रमः॥ आशु र्श्व रवा
स नं मा सिः॥ शस्त्रां तर दर्शनात् मात्र पर्व क तां कुर्यात्॥ आस नादि ह्म र्शः प्रांज लान दिगु एणः॥ तिल
कार्यं यत्र यत्र तत्र यवैः॥ कार्यः॥ यवो सी ति मंत्रः कार्यः॥ दधिव ह्म राक्ष त मिश्राः आहुः पिंडाः॥ एते द ध्या॥
दयो मि अ धि यत्वा पिंडं यं रा त व्या इति के चित्॥ अथे तु व दंति॥ दध्यादि मिश्रेण न्नेन पिंडा एत व्या इति उच्य
यथापि शिष्टानाम नृणां न दृश्यते॥ तत्र कुल गोत्रा मि प्रायेण इह सं यथा त्रेव पिंडं रा नं वै क म्पि कं॥ नो
दी मुरवाः पितरो न वंति नाश्र मुरवाः विश्वे देवाः प्रीयंता मि त्ति देव वा च यित्वा अस न्ध य स्या वे नो दी मु
रवाः पितरः प्रीयंता मि लेवं वा च येत्॥ अत्र देव वा च येदिति देव र्श्व र्श्व क तां र शयित्वा॥ अथ वा देवा

अपि पित्ररूपेण त्रिशूङ्गं गृह्णति । कुत एतद्वगम्यते ॥ स्मृतेः । पितॄणां रूपमाख्याय देवा सन्नं समभ्युते । त
 स्मात्सम्येन दातव्यं दक्षिणं वृद्धादिभिः ॥ अत्र नां दीमुख श्रीं न शब्देन दक्षप्रविता महादयः । तथा ब्रह्म
 पुरातनं । पितॄणां पितामहश्चैव तथैव प्रवितामहः ॥ त्रयो घृश्रमुरवा एते पितरः पितृकीर्तिताः ॥ तेभ्यः प्र
 वृत्तिरायैव प्रजावंतः सुरवोचिताः ॥ ते तु नां दीमुखः ॥ नां दीमुखमपि पितृकथाते ॥ प्रसन्नमुखमंगल लीयाय
 तस्तुते ॥ मार्कंडेयपुराणेपि ॥ येभ्यः प्रवितामहादूहं ते स्मृतां दीमुखीति ॥ एवं सति पितृपितामहप्रवितामहश
 ष्ठेन ते पित्राण्यंते । यथा देवानां पितॄणां पितृशब्दः ॥ यथा च सर्वेषां प्रवितामहः ॥ एते तु नां दीमुखवश विदुहि
 मात्रं ही नीक्षते ॥ अश्रमुरवास्तु शोचनं संततिं पित्राणामुद्धरण समर्थमिति ॥ ब्राह्मे निरूपित निति नां दीमुखेभ्यः
 पितृभ्य इत्यादिनाः तिकृद् प्रवितामहादयो बोद्धव्याः ॥ तेभ्यश्च स्वाहोच्यता मिति प्रश्नः ॥ अस्तस्वाहेति प्रतिवचनं
 स्वधकारश्चाभ्युदयविरोधमिच्छति ॥ तत्ताः स्तुतिप्रश्ने प्राप्ते संपन्नमिति तस्मिन् प्रश्नः कार्यः ॥ सुसंपन्न
 मिति वचनं देयमित्युक्तार्थः ॥ अत्र श्राद्धायनः ॥ यत्रो दक्षदामेनियनं यनं पिंडदानं नमस्कृतेण कुर्यात् ॥ अंते न
 मस्कारं कुर्यादित्यर्थः ॥ अत्रो पयुक्तत्वासा धरणे विशेषः ॥ स्मृतिपुराणे दृष्टः ॥ कियान् प्रदर्शयेत् ॥ अत्र का
 त्यायनः । कर्मादिषु च सर्वेषु कातरः सगणधिपाः ॥ राजनीयाः प्रयत्नेन पूजिताः पूजयंति ताः ॥ प्रतिमा
 दिषु शुद्धास्तु तिलिखित्वा वा पटादिषु ॥ अग्निवाः हतपुंजेषु नैवेद्ये श्वयम्बिधेः ॥ कुचलनां वसो धरांस
 स धारां घृतेन तु । कारयेत्सं च धारां वा नातिनीचां न चोष्णतां ॥ आयुष्पाणि च र्शं त्यर्थे तत्र जज्ञा समाहितः

षड्भ्यः पितॄभ्यस्तदनुश्राद्धदानमुपक्रमेत् ॥ प्रातरामंत्रिता निशाम्य ग्राहयन्तस्तथा उपवेश्य कुशान् दद्यादनुनैवाहिपा
 तिना । सप्तपदिचरे दत्तापि त्रनयत्र देववत् ॥ अत्र शतातपः ॥ दूर्वा हिरां वीकं आर्क्ष्य कार्यम् ॥ मुदया र्शना ॥ प्रद
 क्षिणं तु सव्येन प्रदधादैव पूर्वकं । मातृलोकं प्रथमं दधाति ॥ त्रिदृष्टं तदनेतरं ॥ ततो मातामहानां तु दक्षो आर्क्ष्यं स्यात् ।
 अरुत्वा मातृयार्गं तु यः श्राद्धं पदिवे षयेत् ॥ तस्य क्रोधसमाविष्टा हिंसा भिद्यंति मातरः ॥ हारीतः ॥ मातृश्राद्धं तु युग्मेः
 स्यात्सदैव प्रश्रुतैः एष कपितः स इति तेषु उपवेश्य कुशेषु तान् ॥ पुनः कात्यायनः ॥ गोत्रनामा निमंभ्यः पित्र नर्घ्यं
 दापयेत् ॥ ज्येष्ठोत्तरकरान् युग्मान् कराग्र्याग्र्यं विव्रकारः । हत्वा ध्वं संप्रातर्घ्यं नैकैकस्या न दीयते ॥ न चाश्रमः जपेन
 कदाचिन्नित्यंतं ॥ अथ एवमंजपः कार्यः सोमसादिकः ॥ शुभः श्राद्धायनः ॥ नां दीमुखः स्मृता तभ्यः ॥ इत्यादि ॥ ब्राह्मे
 पि ॥ मातामहेभ्यश्च तथा नां दीवक्त्रेभ्य एव तु ॥ अथ नां दीमुखः स्मृता तभ्यः श्राद्धं तमं ॥ एवमभ्यर्चयित्वा विद्यते ॥
 न विष्णुपुराणे ॥ ब्राह्मेभ्यस्ततो दधानं धुरं नो जनें खग ॥ गुडमिश्रं रवगश्रेष्ठं सक्कुं चोदनं पदं ॥ दसाजानो रकां
 श्वैर्नर्वा न्यक दुकंतथा ॥ मस्य पुराणे प्रदक्षिणे पचरेण दध्वात फलोदकैः प्रश्रुतौ निर्वपेत्सिंहा न पूर्वया च कु
 शैर्युता ॥ कात्यायनः ॥ सर्वस्मादन्नमुद्धृत्य जने रूपसिच्य च ॥ संयोज्य च कर्कशं धृष्टिभिः प्रश्रुतवत्ततः ।
 अथ ते जनवत्सीजान् दत्वा विज्वप्रमाणं कान् ॥ तत्ता न प्रक्षालनेनाय कुशमले च मध्मश्रेष्ठे च वायने जने । प्राग्
 तंतं दक्षिणं दधीत् ॥ तत्प्राक् क्षालनेनाय पुनरप्य वने जयेत् ॥ गंधदीनिक्षिपेत्सीतं तत्रा चमयेद्विजान्
 शिवा आपः सं त्विति च पुष्पाने वोदके न च ॥ सोमनस्यमस्त्विति च पुष्पानमनेतरं ॥ अक्षतं चारिं चो

स्वित्पदातामृतिपादयेत् ॥ अक्षयोदकदाने च अर्घदानं वदित्तु ॥ यत्तैव नित्यं तनुयां च तदुत्था कस्तनः प्रार्थ
 नास्तु प्रतिज्ञा के सर्वे स्वेव द्विजो तमैः ॥ पवित्रांतर्हि ता म्पि उन्मिचेदुत्तान पात्रं तत् ॥ एतानेव स्वस्तिवाच्यं अंगुष्ठं वरु
 णंतदा ॥ तत्वा धुर्यस्य पितृस्य प्रणम्यानुप्रजेततः ॥ प्रचेताः हिसं देशविमार्जतः ॥ उच्छिष्टदेशस्य ॥ अत्रा परोविशो
 षः स्वपितृभ्यः पिता ॥ धासुतसंस्कार कर्मसु ॥ पिता नो बहूनां तेषां तस्या ॥ नावेपितं क्रमात् ॥ तस्याः नावेपितुं चावेतक
 मा तदुपक्रमात् ॥ अन्योपि दद्यादित्यर्थः ॥ त्विमुपराणे वा राहपुराणे च प्रथमादुत्थादुत्था ॥ कम्पा पुत्रविवाहे पुत्रप्रवेशे
 नववेश्मनः ॥ नामकर्माणि बालानां च उक्तं म्पि दिकेतथा ॥ श्रीमंतो नयनेनार्थाः पुत्रादिमुखवदशविनां दीमुखवपि तृणां
 तर्था येत्येतो गहो ॥ ब्रह्मपुराणे ॥ जन्ममृत्यो पनयने विवाहे पुत्रकस्य वा ॥ प्रदक्षिणां तु स मे न प्रदद्याद्देव शर्वकं ॥
 तथा ॥ मंडलानि च कायगणिने वा दे श्च एकेः ॥ सुजेः ॥ गो रमृति कया वा पि प्रणीतेनां तददर्शना दिति श्लोकः ॥ नस्म
 ना ॥ पाषाणं चूर्णं स कीर्णं मा हंत तत्र वर्जयेत् ॥ नस्मना श्राद्धांतरेषु वा यथांतर दर्शना दिति श्लोकः ॥ अत्रैव त्वेव स्व
 स्तुत्यनार्थत्वात् ॥ वैश्वदेवः पूर्वः कार्य इति विवेकः ॥ अत्रान्वितः श्राद्धं कुर्वीत ॥ अत्रान्वितः अस्ति क्व बुद्ध्या कुर्यात् ॥
 नलोकपंक्तिमात्रेण ॥ न च नास्ति क्व मत्तमा श्रित्य जोषः कार्यः ॥ यतः शा केनापि ना परप्रसूतमति क्रमेत् ॥ अत्रा मावास्या
 यां निबुद्धं दर्शयति ॥ यथा कंचिदुत्था कृत इति चेत्तदाह ॥ मासि मासि वा शनं किति श्रुतेः ॥ मासि मासि चिन्तय
 अशनं नो जने प्रजापतिना विहितमिति दर्शयति ॥ इति गो नितीये श्राद्धकल्पनाप्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ अथ
 धर्माः ॥ अथ न्य जमानस्य नियमादयो धर्माः कथ्यन्ते इति वाक्यशेषः ॥ तदहस्तत्परः ॥ शुचिदक्रोधनोत्वदि

तो प्रमत्तः सत्यवादी स्यात् ॥ तत्परः श्राद्धं कर्तव्यं चितः ॥ शुचिर्वा ह्यर्घ्यं तदशुचिः ॥ वा ह्यंस्नानादिजनितं ॥ अंत
 रं मनः प्रसादादि अक्रोधनः ॥ क्रोधनिमित्ते सति नकोषः कार्यः ॥ अत्रादितोऽवृत्तः ॥ अत्रमत्तः कार्ये धनवलि
 तः सत्यवादी सत्यमेव वदितव्यं ॥ नासंबद्धं बहूनां पितृभ्यः ॥ तस्मिन् न ह नीतिः ॥ अधमे शुनश्च मत्ता भ्यामा न्वर्जये
 त् ॥ अधमं गमना श्च ॥ मैषु नाशुकदः ॥ अमापि नृणां मासमे कं पितृभ्यो नृतत्वं ॥ स्वाध्यायात् ॥ एतदो घन
 मादेते प्रसार्थं कर्जनीयाः ॥ नो कुरप्येते नियमा जयेति ॥ होमप्रतिषेधश्च ॥ आवाहना दिवर्जं वाग्यतः ॥ आवाहनं प्र
 शानुज्ञादी न विहायान्यत्र वाग्यमः कार्यः ॥ कियत्कालात्पेसाया माह ॥ उपस्पर्शनाच्चा उपस्पर्शनादा च मनं याव
 दिति ॥ प्रकृतत्वाद्वा लण आचमने न संवर्धयेत् ॥ न सुवाग्यतो संधिः ॥ हंसाश्च स्मृतिपुराणेषु शब्दादप्येते ॥ यथा
 देवा पितृस्य विजयंती सत्र संधिरेव मत्रापि न विष्पति ॥ चकारोऽवृक्षदले ॥ आउ पस्पर्शनादेव वाग्यमः ॥ वाग्य
 मलोपे प्रायस्कं प्रायश्चित्तं ॥ अथ नियोज्य बालाधर्मा नाहा अपि चात्रोदाहरंति ॥ यश्च आकुरु शते कान यश्च सी
 मां सते धर्मं सामस्वद विधिश्च पंक्तिपावन पावनाः ॥ वागीश्वरं यो याति कश्च पंक्तिपावना इति च ॥ नियोज्यो ना
 मना वेप्येकं वेद विदं पंक्ति मूर्धनि पुज्यात् ॥ काममितरा न् ॥ अनिवेद विद्विज्जातां पंक्तिं योज नमायतां ॥ पुनाति
 वेद विदेको निबुक्तः ॥ पंक्ति मूर्धनि ॥ अत्र वैवा क्येण म्पि मां स कस्य सामस्वद विधिज्ञास्व पंक्तिपावन त्वं
 वागीश्वरः ॥ संस्तुतव क्ता तत्प्रयोगेऽप्युदयश्रुतेः ॥ हर्वत्रशब्दो वा पशब्दज्ञानमात्रेण अप्युदयश्रुतेरित्युच
 यश्रुतेरित्युचयो पादानं ॥ याज्ञिको यज्ञं चरतीति यज्ञं वेतीति वायाज्ञि को वेदं यदं वे तीति वेदवित् ॥ अवे

६ विः ब्रवेत्तः ॥ धीता वेद इति यावत्सो विवेद विदुः एते ॥ अतएव पौर्वा नमिः ॥ रुद्रा धर्म्या चतुर्वेदे वेदजापी
 पंक्ति पावनाः ॥ आवसंस्तं वे ॥ त्वं गुणोद्य पियो वः ॥ श्रेया च इत्य वः श्वेच्छतः ॥ विदुः विः ॥ अथ पंक्ति पा
 वनाः ॥ वेदं गम्या ष्ये कस्य पारगः ॥ पुराणेति हास आकर एण पारगः ॥ धर्मशास्त्रे स्पे कस्य पारगः ॥ तीर्थ हृतो यरोर
 तस्तपः ॥ दूतः सत्य दूतो हन रतो मंत्र दूतो गायत्री उपनि रतो जा माता दौत्र श्रेति ॥ यम श्रयं च निरप्य धीयानो यजु
 र्वेद विदेव च ॥ वरुचो यः स्त्रिसौ पत्नी स्त्रिमधुर्या पियो न वेत् ॥ त्रिण कं चिकितो विरजा श्वेदागो जे ए सामगः ॥ अथ
 वंशिरसो ध्येता स वेते पंक्ति पावनाः ॥ पंचा चिरुप निषत् सुविद्या विरजाता ममंत्र विशेषः ॥ शिशुर्मप्यग्नि होत्री
 नाभ्या य विद्या षडंग विदुः ॥ मंत्र ब्राह्मण विद्वै व यश्च स्या दुर्मपाठकः ॥ जर्दरेताः शापानु यरु कर्त क्रिषिस्त द्वती
 रुषि व्रती ॥ रुषि व्रती रुषी कश्च ॥ रुषी को मंत्र वक्ता च तथा दश वार्षिकः ॥ चांशयणः प्रतचरः सम्पूज्य सत्य
 वादी पुराण विदुः निःसाक्तं तः सर्व विद्या सुशांतो विगत कः ॥ अथ ॥ गुरु गेयाग्नि रजासु प्रसक्तो ज्ञान तत्परः ॥ वि
 मुक्तः सर्वतो धीमान्ब्रह्म जतो द्विजोत्तमः ॥ अथ मित्रो न चापि मित्रो मंत्र आत्म विदेव च ॥ स्नातको जाप्य निरतः ॥ सदा पुष्प ब
 लिप्रियः ॥ रुजुर्मदुः क्षमी संतः शंतः सत्य धनः शुचिः ॥ वेद विद्या व्रतस्ना तो बाल एणः पंक्ति पावना इति ॥ एतेषु
 पाठमात्रेण पि पंक्ति पावन त्वं स्मृत मिति ॥ इति गोविंजीये श्राद्ध कल्प नाम्ये पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ अथ तः
 तीर्विद्या म इति वाक्य शेषः ॥ येन पदार्थेन यावत्काले तस्मिन् नैव तितानाह ॥ ग्राम्या निरोध धि जिमा संतः सि ॥ या
 म्यायव गो धूम तिला द्युः ॥ तेर्दत्तैः ॥ पितरो मा संया वरु षं सा नवं ति ॥ तद जा ने आरुपा जि ॥ ग्राम्या ला ने आ

रण्या निः ॥ श्या मा कनी वारा दि जिमा संतः सि ॥ अत्रापि तदला ने तति ॥ मूल फले र द्वि वामि लानि चक सेरु को
 वि सयश्च वा क कं र्कट तथा वि स मित्या दि निष्क लानि वि ल्व मे ल क म्दी काः ॥ पुन सामान क द डि म मित्या दि
 जिः ॥ अग्निः ॥ परा धानः प्रवा सी वा नि धी नो वा पि मा नवः ॥ मनसा वा वशु देन आ चं द धा ति लो द क मिति विवेकः ॥ स
 हा ने नो न रा स्य यं ति ॥ उत्तराः पक्षे धर्मा अथे व द्यमाणा श्छा गदि वा धी ल सं ता स्ते सर्वे अनेन सह तर्प्यं ति ॥ म
 ल फले र द्वि वामि लानि चक सेरु को ॥ न के वलाः ॥ तेष्वा ड धर्म कान्य क का सु च व श्रु मां स स्य सा न स्य द श नात ॥ अत्रो न
 य शब्दे न के चि न्न ल फला दी नां ग्रह ण मिति व दं ति ॥ तेन मूल फ ला दी नां के वला न्म म पि दर्श नात ॥ तथा हि स र्वा दि
 लो क पा ला नां कं र्कट प्र दर्श नाः ॥ तथा पुनो मूल फले र्वा पि पि रुणां प्री ति मा व ह न् ॥ तान् दर्श य ति ॥ छ उ स्त्र मे ष
 मा ल स्यः ॥ अत्र पुं स्त्वे वि व द्धि तं उ पा दी य मान त्वात् ॥ पशु ना य ने ते ति व त् ॥ उ स्त्रो व ली व द् ॥ तथा च महो च्छ वा
 म हा जं वा श्रो त्रिया यो म क ल्य ये त् ॥ इ ति ॥ एते गृ ह्यु धि ना आ ल व्वा ॥ शेषा लि इ तरे षां क्री त्वा ल बा वा स्व
 यं म ता नां वा रु ष्यं त्य प्र चेत् ॥ शेषा लि र्वा क्ता नां अ न्या मि इ त रे षां व द्य मा णा नां मां सा नि क्र या दि ना प्रा प्य प्र चेत् ॥
 एता नि तु मां सा नि वि ष ष्णु ह ता नां व्या धि ना म ता नां द द्द हो षा णां च न यु ग्मा लि ॥ स स हा ने न च द द्या त् ॥ इ द
 नो ॥ ये न ये न मां से न द ते न या व त्काले पि रुणां तस्मिन् नैव तित द र्श य ति ॥ मा स द्युं म र्ये ॥ मा स न वं ह रि ए म्ग मा
 से न ॥ चतुरः शा कु ने न ॥ पंचशे र वे ए ष ड् छ गे न स स को म्ने ए ॥ अ शे वा रा हे ए ॥ न व षे ष मां से न द श मा हि
 वे ए ॥ एका द श पार्श्वे ते न ॥ सं व स रं ग ये न पृ थ सा पा य से न वाः ॥ वा धी ल स स्य मां से न द द श व ष लि ॥ म र्याः

पाटीनरोहिताद्यः। शस्ताननराहयोनिविदास्ते। मगशब्दः। सामान्यवचनः सहस्रिणशब्देनविशिष्यते। तेन
 हंहरिणोयोमगः। शकुनिः पक्षीसदृशश्चक्ररणात्कपिजलजावकादि। रुरुहंहरिणसदृशोमगः। गोमगो
 वापहतः। शुक्लतिलकांकितसुगंधमगवाध्रीणसः। त्रिःपिबः। त्रिद्विस्त्रीणं। श्वेतंछगमजापतिं। वाध्रीणसं
 अथवाहस्ययीवोरक्तशिराः। शुक्लशिराः। शुक्लयीवोविहंगमः। सवाध्रीणसः। अनेप्रसिद्धाः पक्ष्याः। एतेषां
 नासेदंतेः। पितृणं तसिर्वथोक्ता नवतीत्यर्थः। इतिगोमित्रीयेआश्चकल्पभाष्येप्रलेख्यः। ६॥
 अथाक्षय्यतलीदंशचिष्यतीतिवाक्यशेषः। खड्गः। कालशाकंलोहं हितशुभागेमधुमहाशोकोवर्षासुमधा
 आसंहस्ति। यथायांच भवकुआरण्यपसुहंसि सद्यः। कालशाकंप्रसिद्धं। लोहितामिषंरक्तद्रागमांसं। स
 धुमाध्वीकं। महाशोकोमस्थस्यः। ब्रूजावदारव्यशाल्यकोचेति केचित्। वर्षासुमधास्तासुआसंहस्ति। हस्तिच्छा
 बाकुंजरस्यकेचित्पागाताध्याया। अत्रप्रवेताः। हंसेहस्तस्ति ते यातुमघायुकात्रयोदशीतिथिर्वैश्रवणीयातुसा
 छायाकुंजरस्यच। हंसेहस्तस्ति ते यातुमघायुकात्रयोदशीतिथिर्वैश्रवणीयातुसा। सात्रेयाकुंजरयायाइतिवैश्रवणीयातुसा। वायु
 पुराणेपि। वनस्पतिगतेसोमे छायायात्राप्नुयी नवेत्। गजछायातुसात्रेकातस्याश्चादंमकल्पयेत्। तथातुब्र
 ह्मपुराणेपिसिंहरुद्रयोकेयोयदासूर्ययसतेपर्वसंधिषु। हस्तिछायातुसात्रेकातस्याश्चादंमकल्पयेत्। इत्या
 दितेकाकालतानिमांसानिमधुचमैर्वचेतेद्यं तस्मिन्नेतवदिति। मंत्राध्यायिनः। दत्ताः। शारवाध्यायी पंडंगवित्।
 ज्येष्ठसामगोपिगायत्रीसारमात्रः पंचान्तिस्त्रिणचिकेतस्त्रिमधुस्त्रि सुपरी धर्मप्रादो ए पाठको ब्रह्मोठापु

त्रयेतिपंक्तिपावनाः। मंत्रभागमधीतेयः समंनो ध्यायी। हतः। श्रुतिपुक्तेनाचारेण हतोव्रतैर्वा हतः। शारवाध्यायी
 स्वकीयसमस्तशारवाध्यायी पंडंगवित्। अथतोः। अतश्चशिक्षा कल्योप्याकरणनिरुक्तं चंदो ज्योतिषमिति पंडंग
 विनि। तात्रियोवेति सषडंगवित्। अथकातेषामध्ये एकमपि वेत्ति सोपि ज्येष्ठसाममात्रं योगयत्तिसंज्ञे।
 सामगः। अथवा ज्येष्ठसामगत्रतयेन चीर्लसंज्ञेष्टसामगः। तावन्मात्रेण विसंपंक्तिपावनो न वेत्ति। गायत्री सारमा
 त्रोपि वरेविप्रः सुयंत्रितः। नायंत्रितश्चतुर्वेदः सवाशीसर्वविक्रयी। अथवा गायत्रे व्रतयेन चीर्लसंज्ञेष्टसामगत्री सा
 रमात्रः। पंचान्तिरस्मिहोत्री। व्रतचारी वा। शारवांतरप्रसिद्धे स्त्रिणचिकेतं। अध्वर्युशारवांतरव्रतं। त्रिमधु
 वेदेव्रतं। सुपरीध्वं ब्रह्मचवेदव्रतं। धर्मशौणपाठकः। मनुस्मृत्या ब्रह्मचर्येण तमशस्त्रालिधर्मशौण शब्देनो
 च्यंते। तेषां पाठकः। तेषां मध्यमकस्यापि पाठकः। ब्राह्मणेन उवाच। विवाहविवाहिनायाः पुत्रः। एते पंक्तिपा
 वनाः। अदिसदाचाराजयकुलविशुद्धश्च वंति। तदापंक्तिपावनो न वेत्ति। इति च नियोज्ञानामनावेप्येकं वेद
 विदं पंक्तिमर्धनियुज्यात्। नियोज्ञानां चानवेवेदविदमेकमपि पंक्तिमर्धनियुज्यात्। इत्यर्थः। इति चोक्तं
 तीति। तदुदाहरणमाह। आसहस्त्रात्यंति पुनातीति वचनादौकापिवेदविद्विदार्थविदित्यर्थः। काणादयोपि
 यदामंत्रविदः सदा चामात्रं श्रुतवन्ति तदा विद्विदमि श्रितानसु ज्यंते न पंक्तिदूषकानवेति। तथा च वशिष्ठः।
 अथ चेन्मंत्रविदुक्तः शरीरैः पंक्तिदूषणैः। अदूष्यंते यमः प्राह पंक्तिपावन एव सः इति। दिवचने मंगलार्थमिति।
 इतिगोमित्रीयेआश्चकल्पभाष्येसमता। ध्यायः। अथकाप्यानांतिथयः। अथकाप्यानांतिथयोः।

श्रीधीयते॥ पुत्रो जितपुत्रः प्र॥ इति पद्वितीयायां स्त्री जन्मस्या च तैतीयायां च तु व्यं चिह्नं उपशवपुत्रः पंचम्यां।
 धूर्तर्षिः पृथ्वीरुचिः सप्तम्यां वा कित्यमष्टम्यां॥ आरोग्यं नवम्यां॥ दशम्यां गावः॥ परिचारका एका दशम्यां धनं धनं
 वा दशम्यां कौ॥ व्यं हिरण्यं चत्वारिंशे च त्रयोदश्यां युवानस्तत्र म्रियंते॥ शस्त्रहतस्य च तु दश्यां॥ अमा वास्यायां स वी
 मिति॥ अजितपुत्रः श्रोत्रियो वा अपचयः शीलसंपन्नः॥ स्त्री जन्मा स्यात्॥ स्त्रियो दशतीत्यर्थः॥ दुःपशवो जाऽवस्तु
 तीयाचतुर्थ्योः कुप्यं स्वर्णं रजताम्यामन्यत॥ एतानि प्रजानि त्रयोदश्यां न वंति॥ परिपूर्णं आह करणे सति अतश्च न
 वति युवानस्तत्र म्रियंते॥ अतस्तत्परिहाराय मर्षा पिंडरहितं नित्यं वक्ष्यते॥ मया सुचेति॥ तथैव क्रियते॥ ज्येष्ठ
 पुत्रविपत्तिर्न पाते॥ अनेन तु मधुकरं वायसा॥ हि सुकंदीयत इति॥ कादृशं ह स्तपक्षे आर्षं कुर्यात्॥ चतुर्दशी च
 जं चतुर्दशं सस्त्रहतानां कुर्यात्पुनरेकोदिष्टं॥ शस्त्रहतामरीचिनोक्ताः॥ विशपस्त्रश्चापरा हिति र्भूजाल एधाति
 नां॥ चतुर्दश्यां क्रिया शस्ता॥ यथाश्वात्रयो मनर्थं अवण मेवं मघाया मपि॥ तथा हि॥ मघायां पिंडरा नेन श्रेष्ठः पु
 त्रो विवर्षति॥ नागयते॥ तत्रापि महती रजा कर्तव्या पितृदेवते॥ कृते पिंडं प्रदानं तु धेनुं ह॥ पुत्रो विवर्षयेत्॥ न विष्य
 त्पुत्राणमते॥ मघात्रयो दशी आर्षं हस्ति आया समश्चितं॥ इच्छं तन्महत्पुत्री एव न कुर्यात्पुत्रशोकदे॥ तथा॥ द्वाद
 शी सर्वदा धन्या पुत्रं त्रीन यो दशी॥ मघात्रयो दशी युक्ता परं आर्षं महाफलं॥ यदपि विष्णुप्रभृति भिरभिहि
 तं॥ अपि पुंडित श्रीमहायेशो विरचितं समात्मिति॥ अमुति स्मृतिन्याययथानुवृत्तिनामनं तथ मेदिन्य नाचिता
 त्मनां॥ न त्स्याम हन्या चरणौ गृहीत्वा मया प्रणमः क्रियते हिते ध्यां॥ वतिरव्यापियस्तत्र मलिरलोपशो

जिता॥ शोभते रत्नमाले वसता॥ कंठगता सती॥ विचार्य बुद्ध्या गहं त्रिये न रास्तत्वरशीनः॥ सारसारविवे
 केन ते करिष्यंति निर्णयं॥ अज्ञानपटलं ज्ञानविषयं स्ताश्च मे नराः॥ न ते बोधवितुं शक्वाः पापावर्षशते
 रपि॥ न्यलैः परकृति ईशपापैर्दूषणतत्परैः॥ विद्यावते घना येव नास्ति कैरवभायथा॥ अतस्ते नानुगम्य
 ते दुर्जनाः॥ पापबुद्धयः॥ स रासद्विरूपे द्यंते दुष्टलोकस्य दूषकाः॥ सतामनुगतिं यस्तु सर्वदा कुरुते नरैः रः
 दीर्घायुर्धर्मिको लोके सद्भिर्नित्यं स रज्यते॥ ॥ इति गोविंदीये आर्षकव्यनाम्ये संवत् ॥ श्री॥

